

بسم الله الرحمن الرحيم

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)

طرح پژوهشی

سرقت علمی و قوانین و مقررات حاکم بر آن در ایران

بررسی وضع موجود و ارائه راهکار

مجری

صفر بیگ زاده

خرداد ۱۳۹۵

حقوق: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

طرح پژوهشی سرقت علمی و قوانین و مقررات حاکم بر آن در ایران: بررسی وضع موجود و ارائه راهکار پیرو قرارداد شماره ۳۳/۴۸۵۷ مورخ ۱۳۹۴/۴/۱۳ میان پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (کارفرما) و آقای صفر بیگزاده اجرا شده است. گزارش حاضر یک جلد از مستندات این طرح است.

این گزارش و تمامی حقوق مادی آن بر اساس قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب ۱۳۴۸ و اصلاحیه‌های بعدی آن و همچنین آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون متعلق به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران و هرگونه استفاده از تمامی یا پاره‌ای از آن، شامل: نقل قول، تکثیر، انتشار، کاربرد نتایج، تکمیل و مانند آنها به صورت چاپی، الکترونیکی یا وسایل دیگر فقط با اجازه کتبی پژوهشگاه امکان‌پذیر است. نقل قول در حد هزار واژه در انتشارات علمی مانند کتاب و مقاله با درج اطلاعات کامل کتابشناختی، نیازی به مجوز پژوهشگاه ندارد.

صحت مندرجات گزارش بر عهده مجری طرح پژوهشی است.

صفحه تأييد پژوهشگاه

سرقت علمی و قوانین و مقررات حاکم بر آن در ایران: بررسی وضع موجود و ارائه راهکار

مدیر طرح پژوهشی: صفر بیگزاده، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران.

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، چهارراه فلسطین، شماره ۱۰۹۰، طبقه سوم، اتاق ۳۱۳

صندوق پستی: ۱۳۱۵۷۷۳۳۱۴ تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۴۹۸۰ (داخلی ۴۲۵)، دورنگار: ۰۲۱-۶۶۴۶۲۲۵۴

وبگاه: <http://www.irandoc.ac.ir>

رایانامه: beigzadeh@irandoc.ac.ir

چکیده

سرقت علمی در مفهوم کلی به تصاحب کلمات یا اندیشه‌های دیگران، خواه در قالب واژه‌ها و اصوات و خواه در قالب شکل‌ها، نقش‌ها و طرح‌ها، اطلاق می‌شود. اگرچه وضعیت مخصوص کلمات و اندیشه‌ها همیشه روشن نیست. برای افاده این مفهوم، اصطلاحات مختلفی از جمله سرقت یافته علمی، انتحال، دزدی علمی، سرقت علمی، سرقت یافته علمی، دستبرد فکری / هنری یا ایده دزدی به کار رفته است؛ هرچند که نویسنده عنوان «دستبرد یافته علمی» را درست‌تر می‌داند. با این حال تا پذیرش این عنوان، در متن حاضر، «دستبرد یافته علمی»، «سرقت یافته علمی» و «سرقت علمی» را به یک معنا به کار می‌برد.

کلیدواژه‌ها: مالکیت فکری، سرقت علمی، دستبرد یافته علمی، ایران

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
چکیده.....	ج
فهرست مطالب	چ
۱. درآمد	۱
۲. سرقت یافته علمی و اصطلاحات مشابه	۱
۳. سرقت یافته علمی و تفاوت آن با سرقت ادبی و هنری	۲
۴. تعریف سرقت یافته علمی	۲
۵. عناصر سرقت یافته علمی	۵
۶. انواع سرقت یافته علمی	۵
۶-۱. سرقت یافته علمی از منبع ثانوی	۱۱
۶-۲. سرقت یافته علمی ترجمه‌ای	۱۱
۶-۳. سرقت یافته علمی از خود	۱۱
۷. موضوع سرقت علمی	۱۳
۸. آنچه سرقت یافته علمی به حساب نمی‌آید	۱۴
۹. راه‌های پیشگیری از سرقت یافته علمی و مبارزه با آن	۱۵
الف) در میان دانشجویان	۱۵
ب) در میان همه نویسندگان	۱۸
۱۰. فناوری در خدمت مبارزه با سرقت یافته علمی	۲۰
۱۱. راهکار قانونگذار ایران به منظور جلوگیری از سرقت علمی	۲۱
۱۲. سرقت یافته علمی در مقررات دانشگاهی	۲۴
۱۳. جمع‌بندی	۲۹
۱۴. راهکارهایی برای کاهش سرقت یافته علمی	۳۲
۱۵. فهرست منابع	۱

۱. درآمد

سرقت یافته علمی در مفهوم کلی به تصاحب کلمات یا اندیشه‌های دیگران، خواه در قالب واژه‌ها و اصوات و خواه در قالب شکل‌ها، نقش‌ها و طرح‌ها، اطلاق می‌شود. اگرچه وضعیت مخصوص کلمات و اندیشه‌ها^۱ همیشه روشن نیست. به نظر می‌رسد اندیشه آن چیزی ست که سرقت یافته علمی درباره آن است و آن چه که سرقت یافته علمی را نمایان می‌کند کلمات است. می‌شود بخشی از یک مقاله را کپی کرد که هیچ اندیشه اصیلی را در بر نمی‌گیرد (مثل قسمت پیشینه) یا می‌توان به وسیله واژگانی دیگر^۲ اندیشه‌ای را بیان کرد که بدین ترتیب خود کلمات کپی نشده اند. وضعیت کلمات و اندیشه‌ها باید روشن شود تا بتوان سرقت یافته علمی را به دقت تعریف کرد (بوویل^۳، ۲۰۰۸).

۲. سرقت یافته علمی و اصطلاحات مشابه

برای افاده مفهومی که درباره آن سخن خواهیم گفت، اصطلاحات مختلفی از جمله سرقت یافته علمی، انتحال^۴، دزدی علمی، سرقت علمی، سرقت یافته علمی، دستبرد فکری/هنری یا ایده دزدی^۵ به کار رفته است. در میان این اصطلاحات، «سرقت یافته علمی»، «سرقت علمی» و «ایده دزدی»، از آن رو که با واژه «سرقت» همراهند، بار حقوقی و جزایی دارند و ممکن است با جمع شدن شرایط قانونی، «جرم» به شمار آیند، در حالی که اصطلاحات دیگر بیش تر رنگ و بوی مذمت اخلاقی یا قباح عرفی یا حرفه‌ای را می‌رسانند. با توجه به فصل چهارم از «قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان» (مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱) با عنوان «تخلفات و مجازات‌ها» (ماده ۲۳ تا ۳۰) اگر از منظر حقوق

-
1. words and ideas
 2. paraphrasing
 3. Bouville

۴. ابراهیم یونسی، هنر داستان‌نویسی، فصل انتحال.

۵. آشوری، داریوش، فرهنگ علوم انسانی، انگلیسی به فارسی، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۴.

کیفری نگریسته شود، چنین فتاری «جرم» است و برای آن، مجازات تعیین شده است. اما اصطلاحاتی که رنگ جزایی دارند، با این ایراد ادبی مواجهند که از مقوله ترکیب وصفی هستند، نه ترکیب اضافی؛ به این معنا که از توجه به آن‌ها این گونه تصور می‌شود که سرقتی صورت گرفته که «غیرعلمی» نبوده، بلکه براساس معیارهای «علمی» واقع شده، در حالی که در این نوع سرقت، «علم»، موضوع سرقت است، نه وصف سرقت. از این رو، برای افاده معنایی که درصدد تبیین آن هستیم، اصطلاح «سرقت یافته علمی» یا «سرقت دانش» پیشنهاد می‌شود.

۳. سرقت یافته علمی و تفاوت آن با سرقت ادبی و هنری

آنچه در ماده ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان بیان شده، به‌خوبی نشان می‌دهد که برخی از اصناف اثرهای مورد حمایت قانون مذکور، رنگ «علمی» ندارند؛ مانند شعر و ترانه و سرود (بند ۲ ماده ۲) یا اثر موسیقی (بند ۴ ماده ۲) و یا اثر فنی که جنبه ابداع و ابتکار داشته باشد (بند ۱۱ ماده ۲). اگر به ویژگی‌ها و صفات مورد اتفاق درباره «اثر ادبی» و «اثر علمی» توجه شود، برخلاف گفته و عقیده برخی، نمی‌توان گفت: سرقت علمی، همان سرقت ادبی است؛ زیرا برای نمونه حافظ شیرازی هیچ‌گاه «عالم» خوانده نمی‌شود و دیوان او نیز متن علمی به‌شمار نمی‌آید؛ بلکه او شاعر است و دیوانش، یک اثر ادبی است که در حوزه حمایت‌های ماده ۲ قرار دارد. با این توضیح، سرقت شعرهای حافظ، سرقت ادبی است، نه سرقت یافته علمی. بنابراین، در تحقق «سرقت یافته علمی»، نخست باید اثبات شود که آنچه دزدیده شده و به سرقت رفته، از مقوله دانش و علم است والا رباینده، دزد و سارق علم یا یافته علمی نیست. با این تعبیر، تعریف سرقت ادبی که در تبصره یک از بند ۱۲ ماده ۶ قانون مطبوعات (مصوب ۱۳۷۹/۱/۳۰) آمده و سرقت ادبی، سرقت علمی را نیز شامل می‌شود، دقیق نیست. طبق این تبصره، «سرقت ادبی عبارت است از نسبت دادن عمدی تمام یا بخش قابل توجهی از آثار و نوشته‌های دیگران به خود یا غیر، ولو به صورت ترجمه».

۴. تعریف سرقت یافته علمی

بنا بر آنچه گفته شد، سرقت یافته علمی عبارت است از «عرضه حاصل سرمایه علمی دیگری، به نام خود». ذکر این نکته به نظر در آغاز ورود به مباحث مربوط ضرورت دارد که موضوع این رفتار در یک تقسیم کلی، یا واژه‌های نوشته یا گفته شده‌ای هستند که اندیشه در قالب آن‌ها تظاهر یافته؛ یا خود اندیشه است، بدون آن که واژه‌های مبین اندیشه نیز برگرفته شوند؛ و یا اندیشه است، به همراه واژه‌های مبین آن (بوویل، ۲۰۰۸).

در تعریفی که از سرقت یافته علمی ارائه شد، واژه «حاصل» برای افاده این معنا است که موضوع

سرقت یافته علمی و آنچه به سرقت می‌رود، خود اندیشه نیست، بلکه یکی از تظاهرات آن است و به واقع، اندیشه به لحاظ حقوقی، دزدیدنی نیست، بلکه آنچه دزدیده می‌شود و به سرقت می‌رود، حاصل اندیشه است.

در متون انگلیسی، مفهوم سرقت یافته علمی با واژه «plagiarism» معرفی می‌شود. این واژه که در آغاز سده هفدهم از کلمه لاتینی «*plagiarius*» (به معنای «بچه‌دزدی») گرفته شده،^۱ به شکل‌های مختلف تعریف شده است؛ از جمله فرهنگ کمبریج^۲ آن را چنین تعریف کرده: «بهره بردن از افکار یا اثر دیگری، با این وانمایی که به بهره‌بردار تعلق دارند» در تعریفی نزدیک به این تعریف، اما کامل‌تر از آن گفته شده: «ارائه افکار یا اثر دیگری، به عنوان افکار یا اثر خود، با یا بدون رضایت او، از طریق ذکر افکار و اثر مذکور بدون بیان کامل نشانی آن».^۳ دایره‌المعارف بریتانیکا در تعریف آن گفته: «عمل برداشتن نوشته دیگری و وانمودن آن به عنوان نوشته خود».^۴ در فرهنگ آکسفورد نیز همان معنای مندرج در دایره‌المعارف بریتانیکا ذکر شده است.^۵ «راهنمای دانشگاه هاروارد درباره استفاده از منابع، آن را «استفاده از فکر یا بیان دیگری، بدون ارجاع مقتضی به آن» تعریف کرده^۶ و نیز گفته شده: «عبارت است از بهره بردن از عبارات یا افکار دیگری که در یک مکتوب آمده و اقدام به گونه‌ای که آن عبارت یا فکر متعلق به بهره‌بردار است».^۷

«حاصل اندیشه» را می‌توان با توجه به ماده یک «قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان» (مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱) شناسایی کرد. طبق این ماده: «از نظر این قانون به مؤلف و مصنف و هنرمند، «پدیدآورنده» و به آنچه از راه دانش یا هنر و یا ابتکار آنان پدید می‌آید، بدون در نظر گرفتن طریقه یا روشی که در بیان و ظهور و یا ایجاد آن به کار رفته، «اثر» اطلاق می‌شود».

بدین ترتیب، حاصل اندیشه یا به تعبیر قانون ۱۳۴۸ «اثر»، در هر قالبی که «بیان شود»، «ظهور یابد» و یا «ایجاد گردد» می‌تواند موضوع دزدی علمی قرار گیرد و آنچه در ماده ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان آمده، برخی از مصادیق این «بیان»، «ظهور» یا «ایجاد» است. طبق این ماده: «اثرهای مورد حمایت این قانون به شرح زیر است:

1. <http://www.oxforddictionaries.com/>

واژه لاتینی «*plagiarius*» از «*plagium*» و آن هم از واژه یونانی «*plagion*» گرفته شده است. شاعر رومی با نام «مارتیا» / «مارشال» (Martial)، متولد ۴۰ میلادی و درگذشته ۱۰۲ میلادی، در یکی از شعرهایش، واژه «*plagiarius*» را به معنای «دزدی ادبی» (literary thief) به کار برده است (همان).

2. <http://dictionary.cambridge.org/>

3. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>

4. <http://www.britannica.com/>

5. <http://www.oxforddictionaries.com/>

6. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb>

7. http://wps.prenhall.com/hss_understand_plagiarism

۱. کتاب و رساله و جزوه و نمایشنامه و هر نوشته دیگر علمی و فنی و ادبی و هنری؛
 ۲. شعر و ترانه و سرود و تصنیف که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد؛
 ۳. اثر سمعی و بصری به منظور اجرا در صحنه‌های نمایش یا پرده سینما یا پخش از رادیو و تلویزیون که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد؛
 ۴. اثر موسیقی که به هر ترتیب و روش نوشته یا ضبط یا نشر شده باشد؛
 ۵. نقاشی و تصویر و طرح و نقش و نقشه جغرافیایی ابتکاری و نوشته‌ها و خط‌های تزئینی و هر گونه اثر تزئینی و اثر تجسمی که به هر طریق و روش به صورت ساده یا ترکیبی به وجود آمده باشد؛
 ۶. هر گونه پیکره (مجسمه)؛
 ۷. اثر معماری، از قبیل طرح و نقشه ساختمان؛
 ۸. اثر عکاسی که با روش ابتکاری و ابداع پدید آمده باشد؛
 ۹. اثر ابتکاری مربوط به هنرهای دستی یا صنعتی و نقشه قالی و گلیم؛
 ۱۰. اثر ابتکاری که بر پایه فرهنگ عامه (فولکلور) یا میراث فرهنگی و هنری ملی پدید آمده باشد؛
 ۱۱. اثر فنی که جنبه ابداع و ابتکار داشته باشد؛
 ۱۲. هر گونه اثر مبتکرانه دیگر که از ترکیب چند اثر از اثرهای نامبرده در این فصل پدید آمده باشد».
- مندرجات بندهای یک تا دوازده این ماده، ترتیب خاصی در بیان آثاری که محصول دانش، هنر و یا ابتکار هستند، ندارد و آثار مورد حمایت را بدون این ترتیب مرتب کرده است، اما در بند ۵ و ۸ تا ۱۲ نگاه قانونگذار معطوف به ابتکار و آثار ناشی از ابتکار است.
- نگاهی به مفاد این بندها نشان می‌دهد که در نگاه قانونگذار ایران، آنچه می‌تواند حاصل دانش، هنر و یا ابتکار باشد، هنگامی قابل حمایت است که صورت «عینی» دارد، یعنی در قالبی در آمده که از جنس ماده است و از این رو، نمی‌توان موردی را که گفتارهای یک سخنران، بدون ذکر نام او بازگویی می‌شود، مصداق چنین سرقتی دانست. از همین رو، در تبیین آنچه می‌تواند موضوع سرقت قرار گیرد، با آن که برخی تصریح کرده‌اند: «همه اقسام چاپ شده یا چاپ نشده، خواه به صورت دستنوشته، خواه به شکل چاپی و خواه در قالب الکترونیک»^۱، مشمول تعریف این نوع سرقت هستند؛^۲ از منظر قانونگذار ایران، دایره سرقت یافته علمی چنین موسع نیست.
- اما آیا مجامع علمی غیر ایرانی نیز نگاهی همسان با قانونگذار ایران به مقوله سرقت علمی و موضوع آن دارند یا آن که تلقی و نگاه قانونگذار ما از سوی پذیرفته نشده است؟ رجوع به متونی که با این قصد توسط مجامع دانشگاهی معتبر جهان به نگارش در آمده، می‌تواند به یافتن پاسخ‌های ما

1. all published an unpublished materials, whether in manuscript, printed or electronic form

2. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>

سرقت علمی و قوانین و مقررات حاکم بر آن در ایران □ ۵

کمک برساند. شاید از آنچه در «راهنمای دانشگاه‌هاروارد درباره استفاده از منابع»^۱ آمده و سرقت یافته علمی را «استفاده از فکر یا بیان دیگری، بدون ارجاع مقتضی به آن»^۲ تعریف کرده، بتوان استنباط کرد که از نگاه این دانشگاه نیز الفاظی که در یک سخنرانی یا اظهار شفاهی بیان می‌شوند می‌توانند موضوع چنین عملی قرار گیرند.

۵. عناصر سرقت یافته علمی

در بحث‌های غیر حقوقی داخلی که عمدتاً از سوی غیر حقوقدانان مطرح شده، انواع گوناگونی برای سرقت یافته علمی شمرده شده است؛ بی‌توجه به آن که «سرقت» یک جرم است و تعریف آن را باید در دانش حقوق پی‌جویی کرد و مصادیق و اصناف سرقت، از جمله سرقت علمی نیز باید با تعریف سرقت قابل انطباق باشد. اگر چنین نشود، عنوان «سرقت» از یک اصطلاح حقوقی که بار معنایی قانونی و مشخص دارد به یک واژه - دست‌کم - غیر حقوقی فرو کاسته می‌شود و در نتیجه، از قلمرو قانون و بحث‌های حقوقی به حوزه بحث‌های ادبی و زبانی وارد می‌شود. در چنین فضایی، احراز و اثبات سرقت علمی، بدون توجه به ملاحظات حقوقی صورت می‌گیرد و در تقسیمات و بیان انواع سرقت یافته علمی، موازین قانونی و حقوقی لحاظ نمی‌شود و حاصل این رویکرد به سرقت یافته علمی، بسط مفهوم سرقت علمی و اطلاق عنوان «سارق» بر بسیاری از کسانی است که در عالم حقوق و در محضر قانون، نه بزه‌کارند و نه بزهی مرتکب شده‌اند و از این‌رو، امکان تعقیب جزایی آنان وجود ندارد.

با چنین وصفی، اگر بردن یافته علمی متعلق به دیگری، نوعی «سرقت» باشد، ضرورت دارد در حوزه حقوق بررسی شود و در این صورت مانند هر بزه یا جرم دیگر باید برای تبیین حقوقی آن، شناخت عناصر این جرم، یعنی عنصر قانونی، عنصر مادی و عنصر روانی ضرورت دارد.

۶. انواع سرقت یافته علمی

با توجه به تعاریفی که از سرقت یافته علمی ارائه گردیده، انواع و دسته‌بندی‌های مختلفی از این رفتار ارائه شده است. تقریباً تمام این دسته‌بندی‌ها در جاهایی با یکدیگر هم‌پوشانی دارند و گاه حتی بر سر این که عمل خاصی سرقت یافته علمی به حساب می‌آید یا خیر، توافق وجود ندارد. در زیر به بیان

1. Harvard guide to using sources

علت ارجاع به این منبع آن است که «دانشگاه هاروارد» به‌عنوان یکی از دانشگاه‌های مطرح جهان، توجه خاصی به مقوله انتشار علم و حمایت از متون علمی و جلوگیری از سرقت یافته علمی داشته و دیگر این که مفاد «راهنمای دانشگاه هاروارد درباره استفاده از منابع» مورد پیروی بسیاری دیگر از دانشگاه‌ها در امریکا و سایر کشورها قرار گرفته است.

2. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb>

انواع این دسته‌بندی‌ها می‌پردازیم:

الف)

۱. کپی کردن مقاله دیگری،

۲. ذکر نقل قول‌های کوتاه یا بلند از یک منبع، بدون ذکر مأخذ،

۳. از خود کردن مقاله‌ای که از طریق اینترنت خریداری می‌شود.^۱

ب)

۱. سرقت واژه به واژه:^۲ در این نوع از سرقت، شخص بهره‌بردار، واژه به واژه از روی اثر دیگری

کپی‌برداری می‌کند، بدون آن که از منبع^۳ آن ذکر کامل کند.^۴

۲. سرقت علمی موزاییکی:^۵ در این نوع سرقت، بخش‌ها و تکه‌هایی از اثر اصلی در متن بهره‌بردار وارد می‌شود، بدون آن که از منبع آن ذکر می‌کند.^۶

۳. باربرداری و بارگذاری از سایت‌های اینترنتی:^۷ در این اقدام، بهره‌بردار، بدون ارجاع به نشانی اینترنتی مطلب مورد استفاده، آن را از آن خود وانمود می‌کند.^۸

۴. بندشکنی:^۹ در این روش، بهره‌بردار با تغییر دادن چند واژه و عوض کردن ترتیب آن‌ها در متن اصلی، در عین پیروی از ساختار آن، متن را از آن خود وانمود می‌کند.^{۱۰}

۵. ساخت و پاخت:^{۱۱} این اقدام مشتمل است بر همدستی غیرمجاز^{۱۲} در میان دانشجویان، دایر بر عدم ذکر کمک‌ها و یاری‌هایی که گرفته‌اند یا کوتاهی در تبعیت دقیق از مقررات پروژه‌های کار گروهی. لازم است هر دانشجو از حدود مجاز همکاری خودش آگاه باشد و بداند که کدام بخش از کار به او تعلق دارد.^{۱۳}

پ) سرقت یافته علمی می‌تواند عمدی یا غیرعمدی انجام شود. به علاوه سرقت یافته علمی عمدی را به دو دسته، ساده لوحانه یا بدخواهانه، تقسیم می‌کنند.

1. http://wps.prenhall.com/hss_understand_plagiarism_1/0,6622,427065-,00.html

2. verbatim plagiarism

3. source material

4. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb> و
<http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>

5. mosaic plagiarism

6. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb>

7. cutting and pasting from the internet

8. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>

9. paraphrasing

10. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>

11. collusion

12. unauthorised collaboration

13. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>

۱. سرقت یافته علمی غیر عمدی: ^۱ سرقت یافته علمی غیر عمدی وقتی اتفاق می افتد که نویسنده ای تصادفاً تعدادی جمله یا یک پاراگراف کوتاه را کپی می کند یا از یاد می برد که باید به یک نقل قول مستقیم ارجاع بدهد. این عمل همچنان سرقت یافته علمی است و نویسنده اصلی نیز دلایلی (حقی) برای شکایت دارد؛ چرا که قصد هر چه بوده، فرد خاطی، نوشته او را بدون ذکر منبع به کار برده است. اما مجازات سرقت یافته علمی غیر عمدی معمولاً سبک است و به یک هشدار، درخواستی برای عذرخواهی یا انتشار منبع صحیح ختم می شود.

۲. سرقت یافته علمی عمدی ساده لوحانه (از روی بی دقتی، بی تجربگی): ^۲ سرقت یافته علمی عمدی ساده لوحانه وقتی اتفاق می افتد که نویسنده دانسته اما بی تقصیر، بدون ذکر منبع، مقدار زیادی متن را کپی می کند یا اندیشه ای را تعبیر می کند. این اتفاق به این خاطر رخ می دهد که نویسنده فرایند صحیح ارجاع دادن را درست متوجه نشده یا دید کاملی نسبت به نوشتن مقالات آکادمیک و حرفه ای ندارد. سرقت یافته علمی ساده لوحانه برای تبدیل شدن به دزدی، «عمد» ^۳ را کم دارد و همین امر ممکن است در تصمیم گیری راجع به سرنوشت فرد مرتکب مؤثر باشد.

۳. سرقت یافته علمی عمدی بدخواهانه: ^۴ سرقت یافته علمی بدخواهانه معمولاً در گیر با دزدی، فریب و کلاهبرداری، و یک تلاش نظام مند توسط فرد خاطی است، برای استفاده از اطلاعاتی که توسط دیگری تولید شده. یک عامل قوی ایجاد انگیزه در سرقت یافته علمی بدخواهانه، خشنودی و رضایتی است که فرد خاطی با فریفتن عمدی ناظران خود به دست می آورد. در بافت آکادمیک سرقت یافته علمی بدخواهانه می تواند به معنای ارائه مقالات دانشجویان دیگر یا کپی کردن منابع مهمی از شبکه جهانی وب باشد با این امید که استادان آن را تشخیص نخواهند داد.

سرقت یافته علمی بدخواهانه هم برای نویسنده، هم برای سازمانی که در آن کار می کند و در کل برای حرفه بد است؛ اما اگر عمدی در فریفتن وجود نداشته و سرقت یافته علمی ساده لوحانه یا غیر عمدی است، بهترین راه جلوگیری از آن، آموزش است (ویکر، ^۵ ۲۰۰۷).

ث) با رویکردی دیگر می توان سرقت یافته علمی را به سه دسته تقسیم کرد:

۱. واژه به واژه: ^۶ در این نوع از سرقت، شخص بهره بردار، واژه به واژه از روی اثر دیگری کپی برداری

1. unintentional plagiarism
2. Intentional naïve plagiarism
3. intent
4. Intentional malicious plagiarism
5. Wicker
6. verbatim

می‌کند، بدون آن که از منبع^۱ آن ذکر کامل کند.^۲

۲. ریاکارانه:^۳ هنگامی است که منبع جملات ذکر می‌شود؛ اما جملات به گونه‌ای ارائه می‌شوند که گویی نویسنده از کلمات خود برای بیان آن‌ها استفاده کرده است، در حالی که در واقع کلمه به کلمه از منبع اصلی ذکر شده‌اند. این نوع سرقت یافته علمی به عدم استفاده از علامت نقل قول^۴ اشاره دارد (بعضی از پژوهشگران مانند بوویل این عمل را به هیچ روی سرقت یافته علمی نمی‌دانند).

سرقت یافته علمی ریاکارانه معمولاً به عنوان یک اشتباه نوشتاری یا ارجاعی انگاشته می‌شود، در حالی که سرقت یافته علمی کلمه به کلمه به تخلف جدی‌تر یا عامدانه‌تر اشاره دارد.

۳. ربودن:^۵ وقتی اتفاق می‌افتد که دانشجویی از تکلیف درسی همکلاسی خود یا دانشجویی که قبلاً واحد را گذرانده، کپی می‌کند (واکر^۶، ۲۰۱۰).

ج) این دسته‌بندی براساس نتایج گزارش یکی از مشهورترین و پرکاربردترین نرم‌افزارهای همانندجوی متنی^۷ یعنی تورنیتین^۸ ایجاد شده است. این دسته‌بندی سلسله‌مراتبی است و نشان می‌دهد که هر متن بعد از بررسی توسط نرم‌افزار تا چند درصد آلوده به سرقت یافته علمی است. به این ترتیب، دیگر فقط پاسخ‌های «بله» یا «خیر» جواب‌های ممکن به این سؤال که «آیا مقاله درگیر سرقت علمی است؟» نخواهند بود.

باتانه^۹ (۲۰۱۰) چهار طبقه را به منظور سنجیدن سطح سرقت یافته علمی توصیف می‌کند. هر کدام از این چهار طبقه براساس درصدی از همپوشانی متنی که در گزارشی به وسیله نرم‌افزار تورنیتین تولید شده است، تعریف می‌شوند. پژوهش مشروع^{۱۰}، پژوهشی تعریف شده است که کمتر از ۱ درصد همپوشانی دارد. سرقت یافته علمی در مقیاس کم^{۱۱} بین ۱ تا ۳۴ درصد، سرقت یافته علمی در مقیاس

1. source material

2. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb> و
<http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>

3. sham

4. quotation marks

5. purloin

6. Walker

7. text-matching software

8. Turnitin

نرم‌افزاری است برای کشف سرقت یافته علمی در متون. این نرم‌افزار متن مورد نظر را با میلیون‌ها متن موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی مطابقت می‌دهد.

9. Batane

10. legitimate research

11. low-scale plagiarism

متوسط^۱ بین ۳۵ تا ۶۹ درصد و سرقت یافته علمی در مقیاس بالا^۲ ۷۰ درصد یا بیش تر همپوشانی دارد. تورنیتین از کدهای رنگی برای هشدار دادن به کاربران درباره وجود بالقوه سرقت یافته علمی در متن استفاده می کند. رنگ آبی به معنای صفر درصد و رنگ سبز برای نشان دادن یک کلمه تا ۲۴ درصد شباهت به کار می رود. رنگ زرد، ۲۵ تا ۴۹ درصد شباهت، رنگ نارنجی ۵۰ تا ۶۴ درصد شباهت و رنگ قرمز نشانگر همپوشانی ۷۵ درصد و بیش تر است.

(۵) انواع دیگر سرقت یافته علمی: در ادامه به انواع دیگری از دستبردهای علمی می پردازیم که به نظر می رسد جای شان در دسته بندی های بالا خالی است.

۶-۱. متن سازی وصله پینه ای^۳ (کپی کلمات بدون کپی اندیشه ها)

این نوع سرقت یافته علمی به معنای کپی کردن از یک منبع متنی و سپس حذف تعدادی کلمه، تغییر دادن ساختار گرامری جمله یا استفاده از مترادفی به جای دیگری است (هاوارد^۴، ۱۹۹۹). نویسندگانی که انگلیسی زبان مادری شان نیست و در تلاشند تا پیشینه کارشان را به زبان انگلیسی ارائه دهند، عاقبت در مقابل وسوسه استفاده از عبارات، جمله ها یا حتی کل یک پاراگراف فصیح که در مقالات تازه منتشر شده پیدا کرده اند تسلیم می شوند تا به این ترتیب کار خودشان را ارتقا بخشند. آن ها معتقدند این عمل سرقت یافته علمی نیست، بلکه فقط قرض گرفتن انگلیسی بهتر است. در واقع، ممکن است این نویسندگان تحسین شوند؛ چرا که کیفیت و دقت را قربانی نیاز به مهارت زبانی نکرده اند. دانش احتمالاً با یک مقاله غیر قابل فهم بیش تر خسارت می بیند تا کلمات کپی شده. اگر مقاله ای به قدری مبهم است که خط فکری گم می شود و بحث برای جلوگیری از این اتفاق نیازمند مهم تر شمردن کلمات از اندیشه ها است، بهتر است اندیشه از دست برود تا این که کلمات کپی شوند (بوویل، ۲۰۰۸).

به همین ترتیب دانشجویانی که انگلیسی زبان دوم آن ها است نیز انگیزه بیش تری از همتایان شان (که انگلیسی زبان اول آن ها است) برای استفاده از کلمات و اندیشه های دیگران در تکالیف درسی خود دارند؛ زیرا کمبود مهارت های زبانی برای فهمیدن تکلیف درسی ممکن است باعث ایجاد این حس شود که سرقت یافته علمی تنها راه حل موجود است. البته به دلیل تفاوت های اساسی در سطح زبان و آهنگ متن اصلی و کپی شده، احتمال کشف سرقت یافته علمی این دانشجویان نیز به مراتب بیش تر است (ویلر و اندرسون^۵، ۲۰۱۰). اگر به این دانشجویان در فرهنگشان نیاموخته باشند که سرقت

1. medium-scale plagiarism
2. high-scale plagiarism
3. patch writing
4. Howard
5. Wheeler & Anderson

علمی جرم است، متوجه کردن آنان به اهمیت آنچه که خود جرم نمی‌دانند دشوارتر است (زیمرم^۱، ۲۰۱۲).

۶-۲. نوشتن به جای دیگران^۲

این نوع از سرقت یافته علمی بیش‌تر توسط دانشجویان صورت می‌گیرد و به معنای پرادختن مبلغی به شخص یا مؤسسه‌ای در ازای تهیه مقاله یا تکلیف درسی است. این عمل می‌تواند به صورت خرید مقاله یا تکلیفی از اینترنت باشد یا به کار گرفتن شخصی حقیقی برای انجام تکلیف درسی یا نوشتن مقاله (سلوین^۳، ۲۰۰۸). امروزه تعداد زیادی وب‌سایت‌های ارائه‌دهنده خدمات مقاله‌نویسی و انجام تکالیف درسی وجود دارد که دانشجویان از آن‌ها استفاده می‌کنند. مثلاً وب‌سایت بزرگی مثل Schoolsucks.com تجارت عظیمی می‌کند و هر روز نیز بزرگ‌تر می‌شود. مقالات از حدود ۲۰ تا ۳۰۰ دلار خریداری می‌شوند. قیمت هر مقاله به نوع و درجه‌ای از تخصص و کیفیت که مشتری درخواست کرده است، بستگی دارد. یکی از همین وب‌سایت‌ها (termpapersites.com) خودش اعلام می‌کند که ۸۰ درصد مقالاتی که در نت فروخته می‌شوند با سرقت علمی نوشته شده‌اند (تلب^۴، ۲۰۰۴).

۶-۳. بازسازی متن^۵ (سرقت یافته علمی متون متقاطع)^۶

یک نوشته معمولاً چندین بخش مثل مقدمه، متن اصلی و نتیجه‌گیری^۷ را در بر می‌گیرد. این بخش‌ها به اهداف، کاربردها و سبک نگارش نوشته بستگی دارند و ممکن است قسمت‌های بیش‌تری مثل چکیده، ارزیابی و... را نیز شامل شود. گاه نویسندگان نیاز دارند بعضی از مفاهیم را در قسمت‌های مختلف متن تکرار کنند. مثلاً در چکیده ناچارند درباره آنچه در کل متن ارائه و مطرح شده، صحبت کنند، در حالی که هر قسمت از چکیده با جزییات در متن اصلی مقاله مورد بحث قرار می‌گیرد. یک مثال دیگر: در روش‌شناسی، ارزیابی یا حتی نتیجه‌گیری، نویسندگان حتماً به موضوعات و مسائلی که در بخش‌های دیگر مطرح و شرح داده شده، اشاره می‌کنند. این متون با معنای مشابه که در مکان‌های متفاوتی ظاهر می‌شوند ممکن است باعث شباهت کلمات و زبان در درون یک نوشته شوند. این مشکل بسیار رایجی در رابطه با سرقت یافته علمی است. توانایی نوشتن جمله‌ای با یک مفهوم، اما با سبک و ساختارهای گوناگون، هنر است و نیاز به تمرین و مهارت، هم در زبان و هم در علم دارد.

-
1. Zimmerman
 2. ghost-written
 3. Selwyn
 4. Talab
 5. text recycling
 6. cross-text plagiarism
 7. introduction, body and conclusion

همکاری در نوشتن^۱ و واریسی و تصحیح نوشته می‌تواند در فایق آمدن به این مشکل کمک کند (بختیاری^۲ و دیگران، ۲۰۱۴).

۶-۱. سرقت یافته علمی از منبع ثانوی^۳

یک سرقت یافته علمی زیرکانه هنگامی اتفاق می‌افتد که شخص به منابع اصلی ارجاع می‌دهد و حتی از آن‌ها نقل قول می‌آورد، بدون این که هرگز به آن منابع رجوع کرده باشد، بلکه هم نقل قول و هم منبع آن را از منبع ثانوی به دست آورده، اما هیچ به آن منبع ثانوی ارجاع نمی‌دهد. این عمل را می‌توان سرقت یافته علمی از منابع ثانوی خواند. اما بعضی این عمل را به هیچ روی سرقت یافته علمی نمی‌دانند، چرا که نه کلمه و اندیشه‌ای از دیگری استفاده شده و نه ارجاعی صورت گرفته است (بوویل، ۲۰۰۸).

۶-۲. سرقت یافته علمی ترجمه‌ای^۴

این نوع سرقت یافته علمی به معنای منتشر کردن اثری است به زبانی دیگر، بدون ارجاع مناسب به نویسنده یا اثر اصلی (لودزمن^۵ و دیگران، ۲۰۱۲). به عبارت دیگر در این نوع سرقت یافته علمی، فرد خاطی مقاله اصلی را فقط ترجمه می‌کند، اما آن را به جای یک اثر کاملاً تألیفی در زبان مقصد ارائه می‌دهد.

۶-۳. سرقت یافته علمی از خود^۶

یکی دیگر از انواع سرقت علمی است که خود شکل‌های گوناگون پیدا می‌کند. انتشار یک مقاله (یا دو مقاله بسیار شبیه به یکدیگر) در مجلات علمی متعدد اغلب «سرقت یافته علمی از خود» خوانده می‌شود (بوویل، ۲۰۰۸). پژوهشگران ممکن است بیش‌تر از یک مقاله از پژوهش خود منتشر کنند. حتی اگر این مقالات متفاوت باشند، باز هم شباهت‌های زیادی، با یکدیگر در قسمت‌های مختلف دارند. این گونه مقالات ممکن است به یکی از حالات زیر درگیر سرقت علمی شود (بختیاری و دیگران، ۲۰۱۴):

الف) انتشار دوگانه^۷: به انتشار یک مقاله پژوهشی در بیش‌تر از یک مجله علمی (چه همزمان و چه غیر همزمان) گفته می‌شود. این عمل می‌تواند قابل قبول باشد، اگر هر کدام از دو نشریه عبارتی مانند «این مقاله با عنوان (عنوان مقاله) در (عنوان مجله علمی)، دوره ؟، صفحات ؟ نیز منتشر شده است» داشته

1. co-authoring

2. Bakhtiyari

3. plagiarism of secondary sources

4. translation plagiarism

5. Loadsman

6. self-plagiarism

7. redundancy and duplication or dual publication

باشند. از این دست روش‌ها، از گذشته در فرایند داوری مقالات بسیاری از مجلات علمی پزشکی به کار می‌رود؛ چرا که درصد نسبتاً بالایی از انتشار دوگانه در این رشته دانشگاهی وجود دارد. اما واضح است که اگر مقاله‌ای به دو مجله علمی مختلف ارائه شود، با این قصد که به عنوان دو اثر جداگانه و اصیل به حساب آید، این عمل قابل قبول نخواهد بود. مسأله در این جا بر سر مقاله‌ای نیست که دوبار منتشر شده، بلکه بر سر نیت نویسنده برای فریب دادن سردبیر، داوران، خوانندگان و شاید در مدت زمان طولانی‌تر دیگر وابستگان مثل سرپرستان، سازمان‌های تأمین پشتوانه مالی، کمیته‌های بورس پژوهشی است تا تصور کنند هر کدام از مقالات اثر مستقلی است. انتشار دوگانه نسبتاً به آسانی توسط نرم‌افزارهای همانندجوی متنی، مثل تورنیتین قابل تشخیص است (برتاگ^۱، ۲۰۰۹). انتشار دوگانه همیشه به منزله سرقت علمی نیست. در دو حالت انتشار دوگانه قابل قبول و اخلاقی است:

نخست) خلاصه‌ها و چکیده‌هایی که در یک کنفرانس ارائه و منتشر شده‌اند می‌توانند با بسط و توسعه مقاله اصلی، در یک مجله علمی چاپ شوند. این بسط و توسعه باید حداقل ۳۰ درصد باشد.

دوم) یک مقاله چاپ شده می‌تواند به یک زبان دیگر، دوباره منتشر شود؛ اما در چاپ دوم، وجود مقاله اصلی باید تذکر داده شود و نشانی آن نیز ارائه گردد (بختیاری و دیگران، ۲۰۱۴).

ب) واگذاری چندگانه:^۲ نوع دیگری از این گونه سرقت علمی وقتی اتفاق می‌افتد که دانشجویان، یک کار تحقیقی واحد را به عنوان تکلیف دو درس متفاوت ارائه می‌دهند تا مورد ارزیابی قرار گیرد. اگر چه دانشجو خود صاحب آن اثر است و اثر نیز هیچگاه رسماً منتشر نشده تا مشمول قواعد حق مؤلف شود، اما در آیین‌نامه بسیاری از دانشگاه‌ها چنین عملی سرقت یافته علمی به حساب می‌آید و عواقب خاص خود را دارد. (هالوپا و بلیگر^۳، ۲۰۱۳).

پ) تکه‌های نمک سود:^۴ (چندپارگی داده):^۵ گاه وقتی پژوهش جنبه‌های مختلفی دارد، نویسندگان مقاله‌های گوناگونی را از بخش‌های مختلف آن، مثل پیشینه و روش‌شناسی تولید می‌کنند. همچنین ممکن است برای تولید مقالات پژوهشی متفاوت، نتایج (یا داده‌ها) را نیز تقسیم و از هم جدا کنند. در همه این مقالات، بنیان‌ها، مثل مقدمه و بیان مسأله بسیار شبیه به یکدیگر هستند. بنابراین، نوشتن همان مفاهیم با کلمات متفاوت معمولاً دشوار است. بعضی از نویسندگان صرفاً متن را از مقالات قبلاً منتشر شده خود کپی می‌کنند (بختیاری و دیگران، ۲۰۱۴).

1. Bretag
2. multiple submission
3. Halupa & Bolliger
4. salami slicing
5. data fragmentation
6. problem statement

ت) **تکمیل داده:**^۱ در کنار چندپارگی داده که در بالا به آن اشاره شد، مسأله دیگری نیز وجود دارد که «تکمیل داده» نامیده می‌شود. تکمیل داده به انتشار مطالعاتی باز می‌گردد که قبلاً چاپ شده‌اند و بعدها نویسنده، داده جدید گردآوری کرده است تا به این ترتیب، نتیجه و هم بخشی پژوهش را بهبود بخشد. آمیختن نتایج هر دو پژوهش با هم و منتشر کردن مقاله تازه، می‌تواند به راحتی خوانندگان را گمراه کند (بختیاری و دیگران، ۲۰۱۴). مقاله جدید ممکن است اندیشه‌های نو و اصیلی را در برگیرد اما تا ۵۰ درصد متن دقیقاً همان است که در مقاله قبلاً منتشر شده موجود است. این عمل فقط وقتی قابل قبول است که حداقل یک اعلام و توضیح روشن درباره اثری که قبلاً منتشر شده در نسخه جدید بازبینی شده بیاید (برتاگ، ۲۰۰۹).

ث) **تخلف از حق مؤلف**^۲ (استفاده مجدد متنی)^۳: عمل کپی کردن متنی از نوشته‌های قبلاً منتشر شده نویسنده نیز حالت دیگری از سرقت یافته علمی است. اگرچه نویسنده خودش متن اصلی را نوشته، اما آن متن تحت قانون حق مؤلف یک ناشر منتشر شده و طبق قواعد و مقررات حق مؤلف، کپی کردن متن منتشر شده، در همه بخش‌ها یا یک بخش، سرقت یافته علمی به شمار می‌آید (بختیاری و دیگران، ۲۰۱۴). البته این عمل کاملاً پذیرفته شده است که نویسندگان هر جزء از آثار چاپی خود را در دیگر آثار خودشان به کار برند، اما آنچه غیراخلاقی می‌نماید استفاده مجدد از این اجزا به شیوه‌ای است که آن را تازه و نو جلوه دهد. پس اگر از اجزایی از اثر قبلی در اثر جدید استفاده می‌شود حتماً باید به اثر قبلی ارجاع مناسب داده شود (برتاگ، ۲۰۰۹).

درخصوص اصطلاح سرقت علمی، به لحاظ حقوقی ذکر این نکته ضرورت دارد که با توجه به عناصر جرم سرقت، «سرقت از خود» نمی‌تواند عنوان موجهی باشد؛ زیرا با توجه به تعریف سرقت که حسب آن، ربودن همواره باید از مال «دیگری» باشد، اساساً امکان تحقق سرقت از خود وجود ندارد.

۷. موضوع سرقت علمی

هم‌چنان که گفته شد، تعبیر درست‌تر به جای سرقت علمی، «سرقت یافته‌های علمی» یا «سرقت دانش» است. تعبیر سرقت علمی این معنای غلط را افاده می‌کند که سرقت به شکل «علمی» صورت گرفته و در واقع، در این ترکیب، «علمی»، صفتی است برای سرقت؛ حال آن‌که حسب تعریف، در سرقت علمی، «علم»، موضوع سرقت است و در این رفتار، آنچه ربوده می‌شود، علم و دانش یک عالم – در معنای عام – است.

به هر حال برای آن‌که ادعای «سرقت دانش» به اثبات برسد، مدعی باید ثابت کند که آنچه ربوده

1. data augmentation
2. copyright infringement
3. textual re-use

شده، بر اساس موازین علمی، «علم» محسوب می‌شود و چنین علمی، پس از آن که در یکی از قالب‌های موجود، تظاهر و نمود یافته، مورد سرقت قرار گرفته است؛ خواه پس از انتشار در قالب کتاب و رساله و خواه پس از عرضه در یک سخنرانی یا مباحثه علمی.

این بخش از موضوع سرقت علمی چنان که باید و شاید تا حال مورد واکاوی قرار نگرفته و اساساً به این پرسش تاکنون پاسخ داده نشده که «آیا هر برداشت غیر مجاز از اثر دیگری سرقت یافته علمی است؟» در واقع، دقت در این پرسش، دقت در امکان یا عدم امکان تحقق سرقت یافته علمی، فارغ از محقق شدن عناصر سه گانه وقوع جرم است.

در حقوق جزا این بحث مطرح شده که در موضوع سرقت، آنچه موضوع این عمل مجرمانه قرار می‌گیرد باید مالیت داشته باشد و از این رو، هر ربایش متقلبانه‌ای را نمی‌توان سرقت نامید.

به نظر می‌رسد در این خصوص نیز باید معیار علمی را بر آنچه ادعا می‌شود موضوع سرقت یافته علمی قرار گرفته، جاری کرد؛ بدین معنا که اگر «آنچه برده یا ربوده شده»، مصداق علم نیست، نباید عمل انجام گرفته را سرقت یافته علمی دانست و مرتکب را سارق به شمار آورد.

در همین راستا، چنانچه ثابت شود «آنچه برده یا ربوده شده»، متعلق به شاکی نیست، بلکه او از باب «تعاقب ایادی» بر «اثر» دست یافته، نباید به او اجازه برخورداری از طرح دعوای سرقت یافته علمی را داد؛ زیرا به تعبیر حقوقی، او «مال‌باخته» نیست.

دقت در این موارد، میزان دعوای سرقت یافته علمی و نیز آمارهای مربوط به این امر را کاهش داده، به واقعیت‌های علمی نزدیک می‌کند.

۸. آنچه سرقت یافته علمی به حساب نمی‌آید

۱. **شباهت‌های تصادفی:** گاهی متن یک نویسنده، اتفاقی بسیار شبیه به متن نویسنده‌ای دیگر می‌شود. وقتی یک اندیشه یا جمله به قدری معمول است که هر کسی آن را در نوشته خویش به کار می‌برد، ممکن است نظام‌های کشف سرقت یافته علمی^۱ آن جمله یا فکر را به عنوان سرقت یافته علمی شناسایی کنند.

۲. **تعاریف ثابت:** تقریباً در تمام علوم، تعاریف ثابتی وجود دارد که نویسندگان به کار می‌برند و به آن‌ها ارجاع می‌دهند و تعدیل آن‌ها ممکن است باعث تغییر یا پیچش معنایی شود. استفاده از این تعاریف ثابت نباید به منزله سرقت یافته علمی به حساب آید (بختیاری و دیگران، ۲۰۱۴).

۳. **دانش عمومی:** اگر واقعیتی دانش عمومی به حساب می‌آید، لازم نیست که نویسنده برای آن ارجاع بیاورد و مستندش کند. مثلاً جمله «یوری گاگارین اولین فضانورد تاریخ است». دانش

عمومی به حساب می‌آید (جرارد^۱، ۲۰۰۴).

۴. **نویسندگان زیاد:** در بسیاری از نوشته‌ها، ممکن است چندین نویسنده درگیر باشند، اما هریک از نویسندگان نمی‌تواند آگاه باشد که آیا دیگران در نوشته‌هایشان صادق و اخلاقی عمل می‌کنند یا خیر. در یک اثر ترکیبی، هر نویسنده‌ای مسئول چیزی است که می‌نویسد، اما وقتی که اثر منتشر می‌شود، تمام نویسندگان به یک اندازه برای هر آنچه به چاپ رسیده است مسئول هستند. معمولاً تمام نویسندگان در نشر به یکدیگر اعتماد می‌کنند، ولی ممکن است افراد همیشه صادق نباشند (بختیاری و دیگران، ۲۰۱۴).

۹. راه‌های پیشگیری از سرقت یافته علمی و مبارزه با آن

الف) در میان دانشجویان

از زمان پیدایش وب، سرقت یافته علمی حتی سخت‌تر از گذشته به دنیای آموزش ضربه زده است. در گذشته برای سرقت یافته علمی، دانشجویان مجبور بودند زمان زیادی را صرف نوشتن متون از کتاب‌ها و مقالات چاپی کنند؛ اما امروزه با وجود اینترنت آن‌ها در مدت زمان بسیار کوتاهی مطالب را رونوشت‌گیری و پیوند^۲ می‌کنند. البته در دنیای دیجیتال کشف سرقت یافته علمی نیز ساده تر شده است (باتانه، ۲۰۱۰). به طور کلی راهبردهای اصلی برای مدیریت سرقت یافته علمی عبارتند از:

۱. تغییر فرهنگ به وسیله آموزش نویسندگان درباره سرقت یافته علمی و مجازات‌های آن،
 ۲. ترساندن و مجازات متخلفان،
 ۳. طراحی وظایف و تکالیفی که به فکر اصیل نویسنده نیاز دارد (ویکر، ۲۰۰۷).
- ویلر و اندرسون (۲۰۱۰) کم اتفاق افتادن سرقت یافته علمی در یک محیط آکادمیک را مرهون توجه به موارد زیر می‌دانند:
۱. تدوین راهبردهای پیشگیرانه،
 ۲. روشن بود قواعد مستندسازی،
 ۳. انتظارات منطقی و مناسب از دانشجویان،
 ۴. بالا بردن آگاهی نسبت به سرقت یافته علمی،
 ۵. تقویت مواظبت و درگیری دانشکده‌ها در مسأله سرقت یافته علمی،
 ۶. حمایت از توسعه مهارت‌های دانشجویی و رشد شناختی،

1. Girard

2. copy and paste

۷. کاستن از فرصت و انگیزه دانشجویان برای تقلب،

۸. تلاش برای ایجاد یک حس فراگیر از هویت حرفه‌ای و مسئولیت.

هریس^۱ (۲۰۱۲) چندین راهبرد را برای مبارزه با سرقت یافته علمی در میان دانشجویان بر می‌شمرد که اولین آن‌ها آگاهی از چرایی مسأله تقلب دانشجویان و نیز شناختن منابع مختلفی است که دانشجویان می‌توانند از طریقشان دست به سرقت یافته علمی بزنند. او همچنین یادآور می‌شود آموزش دانشجویان درباره انواع دستبردهای علمی بسیار با اهمیت است. در بعد سازمانی، خط‌مشی استاد در برابر سرقت یافته علمی و نیز مجازات آن اگر اتفاق بیفتد باید در طرح درس بیاید. هریس اظهار می‌کند بهتر است استادان تکالیف درسی را به صورت دوره‌ای تغییر دهند یا موضوعات مختلفی را پیشنهاد کنند که دانشجو بتواند از میان آن‌ها انتخاب کند. دانشکده باید منابع به‌روز بخواهد، از ابزارهای جلوگیری و جستجوهای اینترنتی استفاده کند و اگر مقاله دانشجویی شبیه شیوه خاص او در نوشتن نبود، آگاه باشد. در ادامه به صورت جزئی و موردی به این راهبردها می‌پردازیم:

۱. **آموزش به دانشجویان درباره سرقت یافته علمی:** برای بالا بردن آگاهی میان دانشجویان، استادان باید توضیح دهند سرقت یافته علمی چیست و چرا ممنوع است. ساده‌لوحانه است اگر فکر کنیم همه دانشجویان می‌دانند که سرقت یافته علمی چیست. آن‌ها از فرهنگ‌های مختلف می‌آیند. در بعضی از این فرهنگ‌ها کپی کردن دارایی‌های معنوی بدون اجازه پدید آورندگان، عمل اشتباهی به شمار نمی‌آید. این وظیفه استاد است که آنچه را قابل قبول و غیر قابل قبول است به دانشجویان آموزش دهد و درباره پیامدهای هریک گفتگو کند (بورن^۲، ۲۰۰۳).

۲. **آموزش ارجاع‌دهی:** ارجاع‌دهی یک مهارت فنی است که صحیح یاد گرفتن آن دشوار است؛ اما اگر یک بار یاد گرفته شود به کار بردن آن ساده خواهد بود. ارجاع‌دهی صحیح به هماهنگی، انگیزه برای درست انجام دادن و توجه به جزئیات نیاز دارد. استادان می‌توانند از طریق توسعه برنامه‌های فراگیر برای آموزش شیوه نوشتن دانشگاهی در طول کلاس‌هایی که تکلیفشان ارائه مقاله است به دانشجویان کمک کنند تا این شیوه را یاد بگیرند. همچنین سردبیران مجلات می‌توانند با تهیه راهنماهای ساده و روشن برای ارجاع‌دهی به نویسندگان کمک کنند (ویکر، ۲۰۰۷).

۳. **آموزش برنامه‌ریزی:** دانشجویان ممکن است به خاطر برنامه‌ریزی ضعیف نیز دست به سرقت یافته علمی بزنند. احتمال سرقت یافته علمی در مقالاتی که یک‌شنبه نوشته می‌شوند بیش‌تر است؛ چرا که کمبود زمان اجازه نمی‌دهد دانشجویان وقت لازم برای عمیق فکر کردن درباره دیدگاه‌ها و شناختن نقطه‌نظرهای مختلف صرف کنند. وقتی برنامه‌ریزی ضعیف دلیل سرقت یافته علمی است، مهم

1. Harris

2. Born

است که از دانشجویان حمایت شود (ویکر، ۲۰۰۷).

۴. **آموزش بیان به گونه‌ای دیگر (تفسیر):**^۱ تفسیر شامل خلاصه کردن، برجسته کردن نکات اصلی، مقایسه این نکات با دیگر آثار نویسنده، تحلیل اطلاعات در بافت تجربه خود نویسنده و مرتبط کردن اطلاعات با سؤالات پژوهش است. تفسیر، دستکاری و سپس استفاده مجدد از اطلاعات یافت شده نیست؛ از به کار بردن نقل قول‌های مستقیم دوری می‌کند و درک نویسنده را از متن اصلی برجسته می‌سازد. باید به نویسندگان مخصوصاً دانشجویان آموزش داد که چگونه می‌شود متنی را تفسیر کرد (ویکر، ۲۰۰۷).

شاید حتی بهتر است در طی اولین سال حضور دانشجویان در دانشگاه یا حتی در دبیرستان، درسی اجباری وجود داشته باشد که فرایند نوشتن، تعریف سرقت یافته علمی و استفاده صحیح از ارجاعات (شامل منابع اینترنتی) در آن آموزش داده شود (لودزمن و دیگران، ۲۰۱۲).

۵. **ارائه مقاله به عنوان یک فرایند، نه یک محصول:** انتظار از دانشجویان برای ارائه یک مقاله در پایان ترم، بدون نظارت بر فرایند پیشرفت کار آنان در طول ترم، فرصت سرقت علمی را ایجاد می‌کند. پایان ترم معمولاً زمان اندک است و دانشجویانی که هنوز کار بر روی پروژه را آغاز نکرده‌اند، به دنبال راه ساده‌تری می‌گردند. درگیر شدن استاد در فرایند تولید مقاله، احتمال یک راهکار سریع (مثل خریدن یا کپی کردن مقاله) را به حداقل می‌رساند؛ چرا که دانشجویان مجبورند فرایند پیشرفت کار را نشان دهند (بورن، ۲۰۰۳).

۶. **افزایش فعالیت‌های گروهی:** کار کردن در گروهی که اعضایش توسط استاد تعیین شده است، اثر بازدارنده‌ای بر روی متقلبان دارد. برای عضوی از گروه، تقلب کردن، وقتی که دیگران در حال تماشای اویند مشکل خواهد بود (بورن، ۲۰۰۳).

۷. **طرح سؤالاتی که بیش از تکرار حفظیات به بحث کردن نیاز دارند:** به جای دادن سؤالات چند گزینه‌ای یا غلط و درست به دانشجویان برای تحقیق، استاد باید از آنان بخواهد مطالبی را که سر کلاس آموخته‌اند با تجارب خود مرتبط کنند و سپس آن را با کلمات خودشان توضیح دهند. نوشتن یک مقاله شخصی توسط فردی غیر از خود دانشجو و نیز ارائه تکلیف درسی دیگر به جای یک مقاله شخصی دشوار است (بورن، ۲۰۰۳).

۸. **افزودن بر فعالیت‌های داخل کلاس:** تکلیف دادن به دانشجویان برای انجام بیرون از کلاس، به این معنا نیست که آن‌ها مدت زمان بیش‌تری صرف انجام آن تکلیف می‌کنند یا در نهایت کار بهتری ارائه می‌دهند. در طول انجام تکلیف در کلاس، اگر دانشجویان سؤالی داشته باشند می‌توانند

از استاد پیرسند. فعالیت‌های داخل کلاس نه تنها احتمال تقلب را کاهش می‌دهد، بلکه به افزایش ارتباط میان استاد و دانشجو و نیز میان خود دانشجویان کمک می‌کند (بورن، ۲۰۰۳).

۹. **استقبال از انجام پروژه‌های چند رسانه‌ای**^۱: بهتر است استادان دانشجویان را به انجام تکالیفشان در قالب پروژه‌های چندرسانه‌ای، مثل فایل‌های پاورپوینت ترغیب کنند و از آن‌ها بخواهند صفحه نمایشگر را با کلمات پر نکنند. به این ترتیب، دانشجویان نمی‌توانند کپی‌برداری کنند (تلب، ۲۰۰۴).

۱۰. **ایجاد اعتماد**: شکل دادن رابطه‌ای قوی میان استاد و دانشجو به کاهش انگیزه برای تقلب کمک می‌کند. با ایجاد فضایی که در آن، استاد و دانشجویان به یکدیگر اعتماد دارند، یک محیط آموزشی مبتنی بر همکاری و پربار به وجود می‌آید (بورن، ۲۰۰۳).

ب) در میان همه نویسندگان

روش‌هایی که در ادامه می‌آید بر کلمات و نحوه بیان جملات و این که چگونه کلمات و جملات را تغییر دهیم که درصد شباهت تا جای ممکن کم شود، تمرکز یافته‌اند. این تکنیک‌ها باید به همراه ارجاعات صحیح و مناسب به منابع، در نوشته‌ها به کار بسته شود:

۱. **خواندن منابع بسیار**: وقتی پژوهشگری قرار است درباره موضوعی مطالعه کند، معمولاً منابع بسیاری برای خواندن وجود دارد. پژوهشگر ممکن است با مطالعه تنها یک منبع، نکات کلیدی را متوجه شود و خواندن دیگر متون را اتلاف وقت بداند. شخصی که تنها یک متن را خوانده، بسیار محتمل است وقتی از او سؤال می‌شود، با شیوه بیان همان متن پاسخ دهد؛ اگرچه او کلمات را حفظ نکرده و نمی‌خواهد دقیقاً آن‌ها را به کار برد. اما وقتی شخص درباره یک مفهوم معین در منابع بسیار مطالعه می‌کند، مغز ساختار مفهومی خلاقانه‌ای در ذهن می‌سازد و هنگامی که او تصمیم به نوشتن می‌گیرد، مغز آنچه را موجود است به عنوان یک مدل ساختارمند از مفهوم می‌گیرد، نه فقط کلمات و دستور زبان را.

۲. **نوشتن بعد از گذشتن چند روز از خواندن**: بسیار متداول است که از آنچه خوانده‌ایم دقیقاً یادداشت بر می‌داریم. نوشتن فوری بعد از خواندن، این فایده را دارد که دقیق است و طی آن هیچ قسمت مهمی از بین نمی‌رود؛ اما این عمل امکان رخ دادن سرقت یافته علمی را در متن افزایش می‌دهد. اگر بعد از گذشت چند روز از خواندن منبع، شروع به نوشتن کنیم، کلمات و دستور زبان دقیق، دیگر در ذهن ما نیست و مغز به شکل خودکار جملات تازه را می‌سازد.

۳. **استفاده از اصطلاح‌نامه و فرهنگ واژگان**: جایگزین کردن کلمات با مترادف‌ها و متضادها

می تواند به نویسندگان در کاهش میزان شباهت در یک زمینه کمک کند. اصطلاحنامه ها و فرهنگ نامه ها ابزارهای خوبی برای این هدف هستند. در کنار فرهنگ های کاغذی، تقریباً تمام نرم افزارهای واژه پرداز به یک فرهنگ واژگان یکپارچه برای جایگزینی کلمات مجهز هستند. به کار بردن این ابزارها در کنار روش های دیگر نه تنها میزان سرقت یافته علمی را کاهش می دهد، بلکه با جایگزینی کلمات تکراری در یک پاراگراف، به زیباتر و روان تر شدن متون نیز کمک می کند.

۴. **واریسی و تصحیح حداکثری:**^۱ بسیاری از نویسندگان، اثرشان را به محض تمام شدن عمل نوشتن، برای انتشار ارائه می دهند. البته آن ها ممکن است در نوشتن و علم بسیار خبره باشند، اما تصحیح می تواند موجب تغییرات کوچک و بهبود دستور زبان اثر شود. این تغییرات قطعاً احتمال سرقت یافته علمی و میزان شباهت را کاهش می دهد. نویسندگان برای تصحیح اثرشان باید از همکاران قابل اعتماد خود در همان حوزه موضوعی اثر کمک بگیرند.

۵. **خودخوانی متناوب:**^۲ هنگامی که نوشتن مقاله ای تمام می شود، نویسنده نباید آن را رها کند یا برای چاپ ارائه دهد. وقتی نویسنده اثر را مدت کمی بعد از اتمام، دوباره بخواند احتمالاً فقط غلط های دستوری یا کلمات جا افتاده را پیدا خواهد کرد؛ اما اگر بعد از چند روز، دوباره آن را بخواند، اشتباهات بیش تری مثل بخش های مبهم را کشف خواهد کرد و شاید حتی جملات تازه ای برای توسعه مقاله داشته باشد. به رغم فواید انجام خودخوانی دوره ای، خواندن بیش از اندازه می تواند باعث وسواس فکری شود.

۶. **نقل قول:**^۳ گاه نویسنده چاره ای ندارد جز این که دقیقاً کلمات متن اصلی را به کار برد. در چنین مواقعی، راه حل، استفاده از علامت نقل قول مستقیم است. اگرچه استفاده از علامت نقل قول راه حلی اخلاقی است، اما باز کردن یک علامت نقل قول در ابتدای نوشته و بستن آن در انتهای آن، رویکردی ناشایسته و غیر اخلاقی است (بختیاری و دیگران، ۲۰۱۴).

۷. **رعایت قواعد ارجاع دهی:** قواعد ارجاع دهی مناسب باید همیشه، چه برای منابع رسمی چه غیر رسمی (مثل یک گفتگوی ساده)، رعایت شود. ارجاعات باید مشخصات کامل کتاب شناسی منبع را در بر بگیرد. هر منبعی که در درون متن به آن ارجاع داده شده باید در فهرست منابع و مآخذ ذکر شود و اگر بیش تر از ۶ کلمه پی در پی کپی شد علامت نقل قول حتماً باید بیاید (ماسیک^۴، ۲۰۱۲).

1. proofread
2. periodic self-reading
3. quoting
4. Masic

۸. **استفاده از مترجمان حرفه‌ای:** بسیار اتفاق می‌افتد نویسندگانی که انگلیسی زبان اولشان نیست، اما می‌خواهند مقالاتشان را به این زبان ارائه دهند، گرفتار سرقت یافته علمی از نوع «جور کردن» یا به عبارت بهتر، کپی کردن جملات فصیح انگلیسی از مقالات دیگر می‌شوند. برای جلوگیری از این امر، بهتر است این نویسندگان، مقالات خود را به زبان مادری بنویسند و سپس برای ترجمه آن به انگلیسی از طریق مترجمان حرفه‌ای اقدام کنند (لودزمن و دیگران، ۲۰۱۲).

۹. **اجازه کتبی:** برای استفاده مجدد از هر جدول، شکل، عکس یا تصویر که تحت قانون حق مؤلف یک بار منتشر شده است باید از پدیدآور یا ناشر اجازه کتبی دریافت کرد (ماسیک، ۲۰۱۲).

۱۰. فناوری در خدمت مبارزه با سرقت یافته علمی

۱. **نرم‌افزارهای مدیریت اطلاعات کتاب‌شناسی:**^۱ دانشجویان به‌ویژه دانشجویان سال‌های اول و دوم، معتقدند ارجاع دادن کاری سخت و پیچیده است. برای ساده‌تر کردن عمل ارجاع‌دهی، می‌توان از نرم‌افزارهای مدیریت اطلاعات کتاب‌شناسی مثل زوترو^۲، مندلی^۳، اندنوت^۴ و... استفاده کرد. کتابدارها می‌توانند به‌سادگی روش به کار بستن این نرم‌افزارها را آموزش دهند (زیمرمن، ۲۰۱۲).

۲. **استفاده از ابرداده^۵ برای کشف سرقت یافته علمی:** هنگامی که یک متن تولید می‌شود، واژه‌پردازها^۶ (مثل نرم‌افزار ورد) مقداری ابرداده در داخل آن متن می‌سازند که از چشم و نیز هنگام چاپ متن پنهان است. ابرداده اطلاعات سودمند بسیاری را در بر می‌گیرد. برای مثال در یک فایل ورد، ابرداده تولید شده، مقدار زمانی که برای کامل شدن فایل صرف شده به دقیقه، ده نویسنده آخر فایل (نام ده کامپیوتر آخری که فایل در آن‌ها ویرایش شده است) و... را در بر می‌گیرد. حتی در بعضی از موارد، متون پاک شده را نیز می‌توان استخراج و پیدا کرد (بختیاری و دیگران، ۲۰۱۴).

۳. **نرم‌افزارهای ردیاب سرقت یافته علمی:** از مشهورترین و محبوب‌ترین این نرم‌افزارها - که همگی ساز و کاری تقریباً شبیه به یکدیگر دارند - تورنیتین است. تورنیتین یک نرم‌افزار وب‌بنیان است که از سال ۱۹۹۷ آغاز به کار کرده و برای ردیابی سرقت یافته علمی به کار می‌رود و قرار است به دانشجویان، استادان، سردبیران و نویسندگان کمک کند تا اصالت نوشته‌های علمی را ارتقا بخشند. کاربران می‌توانند فرمی الکترونیک از اثر خود را به این نرم‌افزار ارائه دهند. تورنیتین مقاله ارائه

1. bibliographic citation manager software

2. Zotero

3. Mendeley

4. Endnote

۵. metadata به اطلاعاتی که درباره اطلاعاتی دیگر است ابرداده گفته می‌شود.

6. word processors

شده را با منابع موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی‌اش برای یافتن مشابه‌های متنی مقابله می‌کند و گزارشی اصیل ارائه می‌دهد (باتانه، ۲۰۱۰). نرم‌افزارهای ردیاب در کشف نمونه‌هایی از سرقت یافته علمی موفق نیستند. این نرم‌افزارها آنچه را که به آن دسترسی ندارند، ردیابی هم نمی‌توانند بکنند بنابراین، متخلفان می‌توانند برای دور زدن آن‌ها از مجلاتی استفاده کنند که مقالاتشان به شکل آنالین منتشر نمی‌شوند (لودزمن و دیگران، ۲۰۱۲). این نرم‌افزارها تکلیف درسی را که از مقاله منتشر نشده دانشجویی دیگر کپی شده یا مقاله‌ای بدون سرقت یافته علمی، اما خریداری شده از اینترنت را نیز نمی‌توانند ردیابی کنند (ویکر، ۲۰۰۷).

۱.۱. راهکار قانونگذار ایران به منظور جلوگیری از سرقت علمی

نگاهی به متون قانونی ایران که راجع به مقوله حمایت از «اثر» به مفهوم ماده یک قانون مؤلفان و مصنفان و هنرمندان است، نشان می‌دهد که قانونگذار ایران در مواجهه با سرقت علمی، نگاه پیشگیرانه ندارد و ابزارهایی قانونی فراهم نیاورده تا از وقوع چنین امری جلوگیری کند؛ بلکه مانند رفتاری که درباره غالب جرائم داشته، نگاهش ناظر به تنبیه مجرم و وضع مجازات است؛ مجازات‌هایی که با گذشت زمان و گُندشدن لبه تیزشان، هر از چند گاهی توسط قانونگذار سوهان می‌خورند و تیزتر و شدیدتر می‌شوند.

اگر یکی از مظاهر تجلی دانش یا علم را نوشته به معنای اعم بدانیم که شامل دستنوشته، جزوه، رساله، کتاب و مانند این‌ها می‌شود، هر کس که بدون اجازه مالک این نوشته، مفاد آن را کلاً یا جزئاً به خود منسوب کند، مرتکب سرقت دانش شده است. با این نگاه و برای به کیفر رساندن فردی که چنین خطایی مرتکب می‌شود، از آغاز تأسیس مجلس قانونگذاری در ایران، مواد متعددی برای حمایت از صاحبان دانش مکتوب و به کیفر رساندن متعرضان به آن تصویب شده است که به شرح زیر هستند:

الف) قانون مجازات عمومی (مصوب ۱۳۱۰/۵/۱۰): ماده ۲۴۵ تا ۲۴۸ این قانون (که با تصویب قانون مجازات اسلامی، کتاب پنجم: تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده در ۱۳۷۵/۳/۲ نسخ شدند) در مورد حمایت از صاحبان اثر در برابر تعدی و تجاوز غیر است. ماده ۲۴۵ این قانون مقرر می‌دارد: «هر کس تصنیف یا تألیف دیگری را، اعم از کتاب و رساله و نقشه و تصویر و غیره، بدون اجازه مصنف یا مؤلف تحصیل نموده است، کلاً یا بعضاً، شخصاً یا به توسط دیگری به طبع برساند، به تأدیه غرامت از پنجاه الی پانصد تومان محکوم خواهد شد. مجازات فوق مقرر است ولو این که مرتکب، تصرفات جزئی هم در تصنیف یا تألیف که بدون اجازه به طبع رسانده است، نموده باشد و معلوم شود که تصرفات مزبور فقط برای حفظ ظاهر و فرار از تعقیب است». همچنین طبق ماده ۲۴۶ این قانون: «کسی

که در تألیف یا تصنیف یا تحریرات مطبوعه خود در غیر موردی که اقتباس محسوب می‌شود، عین جمله، تألیف و تصنیف یا تحریر دیگری را بدون ذکر اسم مؤلف یا مصنف یا محرر ذکر کند، به حداقل مجازات مذکوره در ماده فوق محکوم خواهد شد». ماده ۲۴۸ این قانون در مقام جلوگیری از چاپ اثر، بدون اجازه نویسنده مقرر می‌داشت: «هر کس تصنیف یا تألیف دیگری را اعم از کتاب و رساله و نقشه و تصویر و غیره، به اسم خود یا شخص دیگری غیر از مؤلف طبع نماید، به تأدیه غرامت از صد الی هزار تومان محکوم خواهد شد».

ب) قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱).

ج) قانون مجازات اسلامی، کتاب پنجم: تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده (مصوب ۱۳۷۵/۳/۲). ماده ۶۴۰ این قانون مقرر می‌دارد: «اشخاص ذیل به حبس از سه ماه تا یک سال و جزای نقدی از یک میلیون و پانصد هزار ریال تا شش میلیون ریال و تا ۷۴ ضربه شلاق یا به یک یا دو مجازات مذکور محکوم خواهند شد:

۱. هر کس نوشته یا طرح، گراور، نقاشی، تصاویر، مطبوعات، اعلانات، علائم، فیلم، نوار سینما و یا به‌طور کلی هر چیز که عفت و اخلاف عمومی را جریحه‌دار نماید برای تجارت یا توزیع به نمایش و معرض انظار عمومی گذار یا بسازد یا برای تجارت و توزیع نگاه دارد.

۲. هر کس اشیای مذکور را به‌منظور اهداف فوق شخصاً یا به‌وسیله دیگری وارد یا صادر کند و یا به نحوی از انحاء، متصدی یا واسطه تجارت و یا هر قسم معامله دیگر شود یا از کرایه‌دادن آن‌ها تحصیل مال نماید.

۳. هر کس اشیای فوق را به نحوی از انحاء، منتشر نماید یا آن‌ها را به معرض انظار عمومی بگذارد.

۴. هر کس برای تشویق به معامله اشیای مذکور در فوق و یا ترویج آن اشیاء به نحوی از انحاء، اعلان و یا فاعل یکی از اعمال ممنوعه فوق و یا محل به‌دست آوردن آن را معرفی نماید.

تبصره ۱: مفاد این ماده شامل اشیایی نخواهد بود که با رعایت موازین شرعی و برای مقاصد علمی یا هر مصلحت حلال عقلایی دیگر تهیه یا خرید و فروش و موارد استفاده متعارف علمی قرار می‌گیرد.

تبصره ۲: اشیای مذکور ضبط و محو آثار می‌گردد و جهت استفاده لازم به دستگاه دولتی ذیربط تحویل خواهد شد».

د) قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون پاریس (۱۳۳۸).

ه) عهدنامه‌های حمایت از حقوق معنوی و مادی با آلمان، اسپانیا و ایتالیا (۱۳۰۹).

و) قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی (۱۳۵۲/۱۰/۱۶).

ز) قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (مصوب ۱۳۷۹/۱۰/۴).

ح) قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امر سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند (مصوب ۱۳۸۶/۱۰/۱۶).

ط) قانون مطبوعات (مصوب ۱۳۷۹/۱/۳۰).

ک) به تازگی از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، لایحه‌ای در قالب ماده واحده، همراه با چند تبصره به منظور مقابله با سرقت علمی تهیه شده و برای تصویب در دستور کار هیأت وزیران قرار گرفته است. طبق این لایحه: ماده واحده. هرگاه شخصی اعم از حقیقی یا حقوقی به صورت حرفه‌ای به قصد انتفاع اقدام به تهیه، پیشنهاد تهیه، عرضه و یا واگذاری آثاری از قبیل رساله، پایان‌نامه، مقاله، طرح پژوهشی، گزارش یا سایر آثار مکتوب و یا ضبط شده پژوهشی، علمی و یا هنری نماید و بداند یا نوعاً باید بداند که طرف تقاضا قصد دارد کل اثر و یا بخش عمده‌ای از آن را برای کسب نمره، مدرک تحصیلی و یا هر امتیاز قانونی دیگری به نام خود به مؤسسات آموزشی و پژوهشی اعم از دولتی و غیردولتی ارائه کند. در مرتبه اول، به مجازات جزای نقدی و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه هفت مندرج در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲) و واریز وجوه دریافتی به خزانه دولت محکوم می‌شود و در صورت تکرار، مرتکب به مجازات نقدی درجه شش و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه هفت مندرج در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی و واریز وجوه دریافتی به خزانه دولت محکوم می‌شود.

تبصره ۱: در صورتی که شخص حقوقی در تحقیق جرم موضوع این ماده مداخلت داشته باشد، علاوه بر مجازات مرتکب جرم و مدیران مربوط، شخص حقوقی نیز حسب مورد به مجازات‌های مقرر در مواد ۲۰، ۲۱ و ۲۲ قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود.

تبصره ۲: در صورتی که جرم موضوع ماده واحده، در پایگاه الکترونیکی و یا در قالب بنگاه (شامل مؤسسه، شرکت یا هر عنوان دیگر) اعم از ثبت شده یا نشده، انجام شود و یا برای انجام آن اقدام به تبلیغ به هر نحو گردد، مرتکب یا مرتکبان به حداکثر مجازات حبس و محرومیت از حقوق اجتماعی درجه هفت مندرج در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی و نیز واریز وجوه دریافتی به خزانه دولت محکوم خواهند شد.

تبصره ۳: درخواست کننده آثار متقلبانه موضوع ماده واحده، معاون جرم محسوب می‌شود و چنانچه از این طریق، مدرک تحصیلی و یا امتیازی تحصیل کرده باشد، مدرک تحصیلی و یا امتیاز تحصیل شده، باطل و فاقد هرگونه اعتبار است.

تبصره ۴: ارائه خدماتی که در جریان تهیه آثار پژوهشی، علمی و هنری، انجام آن‌ها توسط اشخاص ثالث، متعارف است، از قبیل خدمات آزمایشگاهی، تایپ، کمک به گردآوری داده‌ها، ترجمه، تکثیر

و ویراستاری اثر، مشمول حکم مقرر در ماده واحده نیست.

تبصره ۵: محل بنگاه و یا پایگاه الکترونیکی مندرج در تبصره ۲ به محض درخواست از سوی یکی از وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و یا بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، توسط نیروی انتظامی حسب مورد پلمب یا مسدود شده و فعالیت در آن تا صدور حکم قطعی از سوی مراجع قضایی متوقف خواهد ماند.

تبصره ۶: بازرسان وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در اجرای این قانون به عنوان ضابط دادگستری محسوب می‌شوند.

تبصره ۷: آیین‌نامه اجرایی این قانون مشتمل بر نحوه همکاری، وظایف و تکالیف نیروی انتظامی و سایر مراجع ذیربط، پلمب یا مسدود نمودن، ابطال مدرک، شرایط بازرسان، حدود اختیارات آنان و سایر موضوعات مربوط به نحوه اجرای ماده واحده، ظرف سه ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون به پیشنهاد مشترک وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی با هماهنگی ستاد کل نیروهای مسلح و وزارت دادگستری به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

۱۲. سرقت یافته علمی در مقررات دانشگاهی

در میان مقررات دانشگاهی ایران، در ماده ۶ آیین‌نامه انضباطی دانشجویان (مصوب جلسه ۳۵۸، مورخ ۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی) با عنوان «حدود اختیارات و وظایف کمیته انضباطی دانشگاه و کمیته مرکزی انضباطی در قالب بند «الف» تا «د» انواع جرائم عمومی دانشجویان بیان شده و قاعداً موضوع سرقت یافته علمی بایست جزء تخلفات آموزشی (بند «ب») یا تخلفات اخلاقی (بند «د») ذکر می‌شد که چنین نشده است.

تنها قسمتی از این آیین‌نامه که می‌تواند به سرقت یافته علمی مربوط شود، قسمت ۵- د با عنوان «عدم رعایت شئون دانشجویی» است؛ آن‌هم با این تفسیر و توجیه که پذیریم سرقت یافته علمی با شئون دانشجویی مغایر و مخالف است و گرنه این قسمت نیز نمی‌تواند دستاویز برخورد انضباطی با دانشجویی شود که مرتکب سرقت یافته علمی شده است. در هز حال، اگر سرقت یافته علمی مغایر با «شئون دانشجویی» دانسته شود، این اقدام می‌تواند توسط کمیته انضباطی دانشگاه و یا کمیته مرکزی انضباطی مورد رسیدگی قرار گیرد و مجازات‌هایی به شرح بند «الف» و «ب» ماده ۷ در مورد دانشجوی خاطی یا متخلف اعمال گردد.

شیوه‌نامه اجرایی آیین‌نامه انضباطی که به استناد ماده ۱۳ این آیین‌نامه در قالب یک مقدمه و پنج

بخش و در مجموع شامل ۳۱ ماده و ۱۰ بند و ۸۲ تبصره تدوین شده^۱ و در مورخ ۸۸/۳/۱۶ به تصویب وزیر علوم، تحقیقات و فناوری و وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی رسیده، در عمل حوزه مفاهیم مندرج در آیین‌نامه را در بسیاری از موارد توسعه داده و افزون بر تدوین شیوه اجرا، در برخی موارد دست به ابتکار زده و از جمله در خصوص سرقت یافته علمی و برداشت از آثار دیگران، بدون ذکر منبع، سختگیری نشان داده است.

این شیوه‌نامه به تصریح مقدمه‌اش به منظور «پاسداری از جایگاه رفیع دانشگاه و کمک به سالم نگه داشتن محیط‌های آموزشی و پژوهشی و تأمین حقوق عمومی دانشگاهیان از طریق ترغیب دانشجویان به حفظ کرامت دانشجویی و مقابله با بی‌نظمی، هنجارشکنی و نادیده گرفتن حقوق فردی و احتمالی دیگران» و «با هدف تفکیک جزئی در تخلفات و رفع ابهام از تداخل و کلیت در آن‌ها، تطبیق و ایجاد تناسب میان تخلفات و تنبیهات» تدوین شده است.

در ذیل ماده ۲ شیوه‌نامه مرقوم، در بند ۴-۴ «الف» که در زیر عنوان کلی ۴- «الف» (سرقت) آمده، سرقت علمی به عنوان یکی از اقسام سرقت تصریحاً مورد اشاره قرار داده و گفته شده: «سرقت و یا استفاده بدون اجازه اطلاعات و داده‌ها از هر طریق، نظیر کپی‌برداری بدون ذکر منبع، سرقت اطلاعات و داده‌های نوشتاری یا سرقت مطالب پایان‌نامه و رساله دکتری و ... که متخلف علاوه بر بند ۸ به یکی از تنبیهات بند ۹ تا ۱۸ محکوم خواهد شد و در صورتی که با استفاده از آن مطالب، برای خود ارزش علمی ایجاد کرده باشد، به نحو متقاضی، محکومیت متخلف به مراجع ذیربط اعلام خواهد گردید».

همچنین در ذیل قسمت «ب» از ماده ۲ با عنوان کلی «رسیدگی به تخلفات آموزشی و اداری» در ذیل بند «۱-ب» از ماده ۲ آمده است: «تقلب در امتحان یا تکالیف مربوط: تقلب عبارت است از استفاده دانشجو از اطلاعات، تجهیزات و یا امکانات به صورتی که مجاز نباشد، با قصد قبلی برای ارائه نتیجه یک فعالیت آموزشی یا پژوهشی موظف».

نکته در خور توجه در این مقرر، ذکر عبارت «قصد قبلی» در خصوص وقوع تقلب توسط دانشجو است. بدین ترتیب، اگر دانشجو، بدون قصد قبلی، مرتکب تقلب در امتحان یا تکالیف مربوط نشود، آنچه به آن اقدام کرده، مصداق بند «۱-ب» نیست و در نتیجه، اجرای مجازات‌های مورد اشاره درباره او امکان‌پذیر نیست.

فرضی که در شیوه‌نامه به آن اشاره شده، اما در آیین‌نامه انضباطی مغفول ماده، مشارکت در

۱. ماده ۱۳ مقرر می‌دارد: شیوه‌نامه اجرایی این آیین‌نامه در ظرف مدت یک ماه پس از تصویب در شورای عالی انقلاب فرهنگی توسط وزارت فرهنگ و آموزش عالی و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تهیه و برای اجرا به کلیه دستگاه‌ها ابلاغ خواهد شد.

ارتکاب تخلفات است. تبصره ۵ بند «۱-ب» در تعیین تنبیه مقرر برای شریک تخلف می‌گوید: «دانشجوی همکاری کننده در انجام تقلب، مشمول یکی از بندهای ۱ تا ۵ و بند ۶ به صورت تعلیقی می‌گردد»^۱. البته مفاد این تبصره، بدون توجه به تفکیکی که در حقوق جزا بین «معاون جرم» و «شریک جرم» وجود دارد، برای معاون تخلف، یعنی کسی که وسایل و مقدمات لازم برای ارتکاب تخلف را فراهم می‌کند، تنبیه مشخصی پیش‌بینی نکرده است.

شیوه‌نامه مفصل آیین‌نامه انضباطی در بند «د» که تحت عنوان «رسیدگی به تخلفات اخلاقی» تدوین شده، در فقره «۳-۲-د» با عنوان «تخلفات رایانه‌ای و الکترونیکی می‌گوید: «حک کردن، ویروسی کردن، سابوتاژ رایانه‌ای (تغییر، محو، متوقف‌سازی و ...)، تخریب رایانه (نرم‌افزاری یا سخت‌افزاری) از طریق نفوذ به سیستم، جاسوسی کردن و دستیابی غیرمجاز به اطلاعات، شنود غیرقانونی، تهیه سایت‌ها و وبلاگ‌های غیراخلاقی و ضد امنیت ملی، هتک حرمت اشخاص و کلیه جرائم عمومی در فضای وب، وارد شدن به حریم خصوصی افراد (از طریق ایمیل‌های شخصی و ...)، نفوذ به سایت‌های دولتی، ارسال ایمیل‌های مخرب، اخلال در سطح دسترسی افراد، دانهادهای غیرعلمی در سایت‌های دانشگاه که باعث اخلال در استفاده دیگران شود، نقض حق مالکیت معنوی از طریق کپی‌برداری غیرقانونی بدون ذکر منبع و کلیه جرائم مربوط به رایانه و اینترنت. متخلف، به تناسب تخلف، به یکی از تنبیهات بندهای ۴ تا ۱۰ (غیر از بند ۶) محکوم می‌شود».

وصف اصلی کلیه تخلفات مندرج در آیین‌نامه انضباطی و شیوه‌نامه اجرایی آن، این است که مرتکب این تخلفات که سرقت علمی نیز در زمره آن‌ها به شمار می‌رود، شخصی است که «دانشجو» محسوب می‌شود و از این رو، ارتکاب سرقت علمی توسط اشخاصی غیر از دانشجویان، برای نمونه اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها (اعم از استادیار و دانشیار و غیره) نمی‌تواند از راه استناد به مفاد این مقررات، تنبیه یا مجازاتی را برای مرتکب اثبات کند.

اما قانون مقررات انتظامی و هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور (مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲) در فصل دوم خود با عنوان «تخلفات انتظامی و جرائم» به احصای تخلفاتی پرداخته که به تعبیر صدر ماده ۷ «شامل تخلفات انضباطی و اعمال خلاف شرع و اخلاق عمومی» است که توسط عضو هیأت علمی صورت می‌گیرد. در میان بندهای ذیل این ماده، بدون آن که تفکیکی بین اقسام تخلفات صورت گیرد، بند ۱۸ یکی از تخلفات انتظامی و جرائم را چنین بیان کرده است: «سوءاستفاده از مالکیت معنوی یافته‌های پژوهشی نظری و علمی دیگران که قبلاً نتایج آن‌ها منتشر و یا به ثبت رسیده باشد». حسب مفاد این بند که به موجب «قانون الحاق دو بند به ماده ۷ قانون مقررات

۱. بند ۱ تا ۵ به شرح سابق است و بند ۶ می‌گوید: «دادن نمره ۰/۲۵ در درس امتحانی مربوط به تخلف».

انتظامی هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور» (مصوب ۱۳۸۷/۱۱/۸) به قانون الحاق گردیده، برای آن که تخلف محقق شود، آنچه مورد سوءاستفاده قرار گرفته باید: (۱) نتایجش قبلاً ثبت شده، (۲) نتایجش قبلاً به ثبت رسیده باشد.

موضوعی که این قانون، همانند شیوه‌نامه آیین‌نامه انضباطی به آن توجه کرده، مسأله «تکرار تخلف» است که موجب تشدید مجازات انتظامی مرتکب می‌شود. طبق ماده ۱۰ این قانون: «در صورت تکرار تخلف و ثبوت آن، عضو هیأت علمی خاطی به اشد مجازات پیش‌بینی شده در آن درجه محکوم خواهد شد و هرگاه مجازات قبلی، اشد مجازات اعمال شده در درجه مربوط باشد، عضو خاطی به حداقل مجازات درجه بعد محکوم خواهد شد؛ به نحوی که در هر حال از مجازات محکومیت قبلی شدیدتر باشد».

آنچه با عدالت قضایی سازگاری ندارد و با شأن اداری مسئولان مراکز دانشگاهی همخوان نیست، حکمی است که در تبصره ماده ۸ قانون به آن تصریح شده است. طبق این تبصره: «رئیس دانشگاه و یا مؤسسه آموزش عالی و تحقیقاتی می‌تواند بدون مراجعه به هیأت رسیدگی انتظامی، مجازات‌های مندرج در بند ۱ و ۲ و ۳ را در مورد اعضای مختلف هیأت علمی اجرا کند. اجرای مجازات‌های مندرج در بندهای بعدی، موکول به رأی هیأت رسیدگی انتظامی است».

نکته در خور توجه، نگاهی است که ماده ۱۳ این قانون به مجازات‌های مقرر در قوانین جزایی دارد. طبق ماده ۱۳: «هرگاه تخلف عضو هیأت علمی، عنوان یکی از جرائم مندرج در قوانین جزایی را نیز داشته باشد، هیأت رسیدگی به تخلفات انتظامی مکلف است پرونده امر را به مرجع قضایی ارسال دارد. حکم مرجع قضایی از جهت ارتکاب جرم عمومی برای هیأت انتظامی لازم‌الاتباع است، ولی رسیدگی در مراجع قضایی، مانع رسیدگی انتظامی نخواهد بود؛ لکن تا صدور رأی مراجع قضایی آن را متوقف می‌سازد.

تبصره: در صورتی که مجازات تعیین شده از طرف مراجع قضایی همان مجازات مقرر در این قانون باشد، مجازات تکرار نخواهد شد و در غیر این صورت، حکم مراجع قضایی مانع مجازات انتظامی نخواهد بود».

در نگاه کلی و جامع به مقررات دانشگاهی از منظر سرقت یافته علمی باید گفت با توجه به آن که سرقت یافته علمی با رویکردی که امروز به این امر وجود دارد، بیش‌تر توسط دانشجویان و افراد دانشگاه‌رفته صورت می‌گیرد، آیین‌نامه انضباطی دانشجویان (مصوب جلسه ۳۵۸، مورخ ۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی) باید این امر و طریق کیفر دادن آن و راه‌های پیشگیری از آن را مد نظر قرار داده باشد؛ اما دقت در مفاد این آیین‌نامه و مواد آن نشان می‌دهد که وضعیت این‌گونه نیست و

این آیین‌نامه تصریحاً به موضوع سرقت یافته علمی نپرداخته است و از این‌رو، ناچار باید از فحوای کلام یا مفاد مواد این آیین‌نامه به حکم سرقت یافته علمی از نگاه نویسندگان این آیین‌نامه پی برد. در نتیجه باید گفت این آیین‌نامه وافی به مقصود نبوده، با وضعیت کنونی ارتکاب سرقت یافته علمی همخوانی ندارد و ضرورت دارد مورد بازنگری قرار گیرد. البته این نکته را نیز نباید از نظر دور داشت که حال و هوای مفاد آیین‌نامه انضباطی بیش‌تر ناظر به دانشجویی است که در کلاس‌های درسی و جلسات آزمون شرکت می‌کند و چندان میانه‌ای با دانشجویی که در حال فارغ‌التحصیلی در دوره‌های تحصیلات تکمیلی است و به‌ویژه در دوره دکتری ممکن است حتی ماه‌ها در دانشگاه حاضر نباشد ندارد؛ حال آن‌که حتی چنین دانشجویی نیز می‌تواند مشمول برخی از موارد مذکور در این آیین‌نامه شود؛ مانند مفاد بند ۴- ب که «ایراد خسارت به اموال دانشگاه یا بیت‌المال» را از تخلفات دانشجوی به شمار آورده است.

ممکن است چنین تصور شود که می‌توان مقررات مندرج در قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (مصوب ۱۳۸۴/۱۰/۱۱) را در بخش جزایی آن که تحت مواد فصل چهارم این قانون با عنوان «تخلفات و مجازات‌ها» در قالب ماده ۲۳ تا ۲۹ بیان شده، مصداق «جرائم مندرج در قوانین جزایی» (به شرح ماده ۱۳) به شمار آورد؛ اما با توجه به تصریح مقرر در این ماده که «حکم مرجع قضایی از جهت ارتکاب جرم عمومی» را لازم‌الاتباع دانسته، نمی‌توان چنین برداشتی را تأیید کرد؛ زیرا به حکایت ماده ۳۱ این قانون، جرائم ناشی از تخلفات مندرج در قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، «عمومی» محسوب نمی‌شوند، بلکه جزء جرائم خصوصی هستند و از این بابت، ماده ۱۳ را نمی‌توان به حوزه قانون حمایت تسری داد. ماده ۳۱ مقرر می‌دارد: «تعقیب بزه‌های مذکور در این قانون با شکایت شاکی خصوصی شروع و با گذشت او موقوف می‌شود».

افزایش میزان ارتکاب سرقت یافته علمی در بین دانشجویان و جز آنان در سال‌های اخیر که این امر را به آفت آموزش عالی و حوزه پژوهش در ایران تبدیل کرده، در کنار توجه به مفاد مقررات مربوط به شرح بالا نشان می‌دهد که در این حوطه نیز همانند بسیاری از حوزه‌های جرم‌خیز یا تخلف‌خیز، نگاه تدوین‌کنندگان ضوابط و مقررات، نگاه پیشگیرانه نیست، بلکه نگاه تنبیه‌کننده و مجازاتگر است؛ آن‌هم بدون توجه به آن‌که آیا این تنبیهات و مجازات‌ها اثری در فرد مرتکب، شاهدان تنبیه و مجازات (افراد مستعد ارتکاب) و میزان مجازات داشته است یا خیر.

درست است که به شرحی که تاکنون گفته شد ممکن است تصور شود که علت افزایش ارتکاب سرقت یافته علمی در حوزه پژوهش کمبود، یا نابسندگی بودن مقررات و ضوابط مربوط است و چنین حجمی از مقررات نمی‌تواند در مواجهه با سرقت یافته علمی، عاملی بازدارنده به شمر آید؛ اما نگاهی

دقیق‌تر نشان می‌دهد که فقر یا مسامحه در اجرای همین مقررات به نظر ناکافی و غیربازدارنده، عمده‌ترین دلیل افزایش آمار سرقت یافته علمی در ایران است. توضیح این که اگر مجریان دانشگاهی در مواجهه با تخلفات دانشجویان و اعضای هیأت علمی جدیت به خرج دهند و هیچ تخلفی را از هیچ کس نادیده نگیرند و «مرّ قانون» را به متخلف یادآور شوند، و هیأت‌های رسیدگی به تخلفات و همچنین کمیته‌های انضباطی برای تنبیه متخلفان جدیت نشان دهند، از سویی متخلفان در ارتکاب تجری پیدا نمی‌کنند و از سوی دیگر، مستعدان ارتکاب از عملی کردن رفتار غیرقانونی خود منصرف خواهند شد. بدون اجرای دقیق قانون، نمی‌توان خلأها و ناراستی‌های آن را فهمید و بدون چنین فهمی، دست بردن به اصلاح مقررات راهی به دهی نمی‌برد. بجدی‌ترین و کاراترین قوانین در دست مجریان مسامح‌گر و ناکارا هیچ سودی را عاید نمی‌کنند و با چنین مجریانی، افزودن بر شمار قوانین و یا اصلاح آن‌ها هیچ‌گاه منجر به تحقق قصد قانونگذاران جزایی که کاهش میزان جرم و یا از میان رفتن آن است نخواهد شد. از این رو، لازم است در کنار اصلاح و روزآمد کردن ضوابط و مقررات مربوط، به مجریان در اجرای دقیق آن‌ها نیز تأکید شود و افزون بر این، برای مجریانی که در اجرای قانون کوتاهی می‌کنند، مجازات لازم در نظر گرفته شود. باید باور کنیم که مجرم و او که جرم را پیگیری نمی‌کند، هر دو در وقوع و افزایش جرم شریکند.

۱۳. جمع‌بندی

- با توجه به آنچه تاکنون گفته شد، نکات زیر می‌توان به عنوان جمع‌بندی ذکر کرد:
۱. برای افاده مفهومی که این پژوهش درباره آن سخن گفته شد، در متون فارسی، اصطلاحات مختلفی از جمله سرقت یافته علمی، انتحال، دزدی علمی، سرقت علمی، سرقت یافته علمی، دستبرد فکری / هنری یا ایده دزدی به کار رفته است.
 ۲. با توجه به معنای عرفی و به‌ویژه حقوقی «سرقت» بهتر آن است که به جای عبارت «سرقت ادبی» یا «سرقت علمی» و عبارات مشابه از اصطلاح «دستبرد یافته علمی» استفاده شود.
 ۳. سرقت ادبی به لحاظ مفهومی و حقوقی نمی‌تواند با سرقت علمی یکسان باشد و چه در ارکان و چه در موضوع با هم تفاوت دارند.
 ۴. درخصوص اصطلاح سرقت علمی، به لحاظ حقوقی، با توجه به عناصر جرم سرقت، «سرقت از خود» نمی‌تواند عنوان موجهی باشد؛ زیرا با توجه به تعریف سرقت که حسب آن، ربودن همواره باید از مال «دیگری» باشد، اساساً امکان تحقق سرقت از خود وجود ندارد.
 ۵. سرقت یافته علمی عبارت است از «عرضه حاصل سرمایه علمی دیگری، به نام خود».
 ۶. در متون انگلیسی، مفهوم سرقت یافته علمی با واژه «plagiarism» معرفی می‌شود.

۷. حاصل اندیشه یا به تعبیر قانون ۱۳۴۸ «اثر»، در هر قالبی که «بیان شود»، «ظهور یابد» و یا «ایجاد گردد» می‌تواند موضوع دستبرد قرار گیرد و آنچه در ماده ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ایران آمده، برخی از مصادیق این «بیان»، «ظهور» یا «ایجاد» است.
۸. در نگاه قانونگذار ایران، آنچه می‌تواند حاصل دانش، هنر و یا ابتکار باشد، هنگامی قابل حمایت است که صورت «عینی» دارد، یعنی در قالبی در آمده باشد که از جنس ماده است و از این رو، نمی‌توان موردی را که گفتارهای یک سخنران، بدون ذکر نام او بازگویی می‌شود، مصداق چنین دستبردی دانست.
۹. انواع معمول دستبرد علمی عبارت است از: ۱) سرقت واژه به واژه؛ ۲) سرقت علمی موزاییکی؛ ۳) باربرداری و بارگذاری از سایت‌های اینترنتی؛ ۴) بندشکنی؛ ۵) ساخت و پاخت.
۱۰. موارد مشمول شباهت‌های تصادفی، تعاریف ثابت، دانش عمومی و آنچه توسط نویسندگان زیاد به نگارش می‌شود، سرقت یافته علمی به حساب نمی‌آید.
۱۱. دستبرد یافته علمی می‌تواند عمدی یا غیرعمدی انجام شود. به علاوه دستبرد یافته علمی عمدی به دو دسته، ساده لوحانه یا بدخواهانه تقسیم می‌شود.
۱۲. نرم‌افزارهای همانندجوی متنی که تورنیتین از مشهورترین و پرکاربردترین آن‌ها است نشان می‌دهند که هر متن تا چند درصد آلوده به دستبرد یافته علمی است. طبق یافته‌های این همانندجو، پژوهش مشروع، پژوهشی است که کم‌تر از ۱ درصد همپوشانی دارد. دستبرد یافته علمی در مقیاس کم بین ۱ تا ۳۴ درصد، در مقیاس متوسط بین ۳۵ تا ۶۹ درصد و در مقیاس بالا ۷۰ درصد یا بیش‌تر همپوشانی دارد.
۱۳. برای پیشگیری از سرقت یافته علمی در میان دانشجویان این موارد پیشنهاد شده است: ۱) آموزش به دانشجویان درباره سرقت یافته علمی، ۲) آموزش ارجاع‌دهی، ۳) آموزش برنامه‌ریزی، ۴) ارائه مقاله به عنوان یک فرایند، نه یک محصول، ۵) افزایش فعالیت‌های گروهی، ۶) طرح سؤالاتی که بیش از تکرار حفظیات به بحث کردن نیاز دارند، ۷) افزودن بر فعالیت‌های داخل کلاس، ۸) استقبال از انجام پروژه‌های چند رسانه‌ای، ۹) ایجاد اعتماد.
۱۴. در فضای حقوق ایران، قوانین و مقررات موجود برای پوشش دادن انواع و گونه‌های سرقت یافته علمی کافی هستند و در صورت فهم درست دادرسان یا مراجع انتظامی علمی و دانشگاهی نیازی به قانونگذاری جدید در این باره نیست.
۱۵. نگاه قانونگذار ایران در مواجهه با دستبرد یافته علمی، نگاه پیشگیرانه نیست و قانونگذار ابزارهایی قانونی فراهم نیاورده تا از وقوع چنین امری جلوگیری کند؛ بلکه مانند رفتاری که درباره غالب

جرائم داشته، در این باره نیز نگاهش ناظر به تنبیه مجرم و وضع مجازات است.

۱۶. در میان متون قانونی ایران، مواردی که به موضوع سرقت یافته علمی پرداخته‌اند عبارتند از: (۱) ماده ۲۴۵ تا ۲۴۸ قانون مجازات عمومی (مصوب ۱۳۱۰/۵/۱۰)، (۲) قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱)، (۳) ماده ۶۴۰ قانون مجازات اسلامی، کتاب پنجم: تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده (مصوب ۱۳۷۵/۳/۲)، (۴) قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون پاریس (۱۳۳۸)، (۵) عهدنامه‌های حمایت از حقوق معنوی و مادی با آلمان، اسپانیا و ایتالیا (۱۳۰۹)، (۶) قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی (۱۳۵۲/۱۰/۱۶)، (۷) قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (مصوب ۱۳۷۹/۱۰/۴)، (۸) قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امر سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند (مصوب ۱۳۸۶/۱۰/۱۶)، (۹) قانون مطبوعات (مصوب ۱۳۷۹/۱/۳۰).

۱۷. در میان متون انضباطی دانشگاهی ایران، آیین‌نامه انضباطی دانشجویان (مصوب جلسه ۳۵۸، مورخ ۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی) تصریحاً به موضوع سرقت یافته علمی پرداخته است.

۱۸. شیوه‌نامه اجرایی آیین‌نامه انضباطی که به استناد ماده ۱۳ آیین‌نامه انضباطی دانشجویان در مورخ ۸۸/۳/۱۶ به تصویب وزیر علوم، تحقیقات و فناوری و وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی رسیده، در عمل، حوزه مفاهیم مندرج در آیین‌نامه را در بسیاری از موارد توسعه داده و افزون بر تدوین شیوه اجرا، در خصوص سرقت یافته علمی و برداشت از آثار دیگران، بدون ذکر منبع، سختگیری نشان داده است.

۱۹. در تبصره‌های ماده یک شیوه‌نامه اجرایی آیین‌نامه انضباطی، در کنار رعایت تفکیک معنایی «جرم و تخلف» و «مجازات و تنبیه»، آموزه‌های حقوق جزا از جمله «شروع به جرم»، «تعدد جرم»، «تکرار جرم» و «سوء سابقه» مدنظر قرار گرفته‌اند.

۲۰. در ذیل ماده ۲ شیوه‌نامه اجرایی آیین‌نامه انضباطی، در بند ۴-۴- «الف» که در زیر عنوان کلی ۴- «الف» آمده، دستبرد یافته علمی به عنوان یکی از اقسام تخلف تصریحاً مورد اشاره قرار داده و گفته شده: «سرقت و یا استفاده بدون اجازه اطلاعات و داده‌ها از هر طریق، نظیر کپی‌برداری بدون ذکر منبع، سرقت اطلاعات و داده‌های نوشتاری یا سرقت مطالب پایان‌نامه و رساله دکتری و ... که متخلف علاوه بر بند ۸ به یکی از تنبیهات بند ۹ تا ۱۸ محکوم خواهد شد و در صورتی که با استفاده از آن مطالب، برای خود ارزش علمی ایجاد کرده باشد، به نحو متقصی، محکومیت متخلف به مراجع ذیربط اعلام خواهد گردید».

۲۱. بند ۱۸ قانون مقررات انتظامی و هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی

کشور (مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲) تصریحاً یکی از تخلفات انتظامی و جرائم اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور را چنین بیان کرده است: «سوءاستفاده از مالکیت معنوی یافته‌های پژوهشی نظری و علمی دیگران که قبلاً نتایج آن‌ها منتشر و یا به ثبت رسیده باشد».

۲۲. مجازات‌هایی که در متون قانونی و مقررات انضباطی دانشگاهی ایران برای مرتکبان دستبرد یافته علمی پیش‌بینی شده، در نوع خود بسنده و تریبی هستند و اگر به درستی اعمال شوند در کاهش میزان ارتکاب این نوع دستبرد قطعاً اثر گذارند.

۲۳. در صورت برخورد با موارد اجمال، ابهام یا نقص قوانین و مقرراتی که درباره سرقت یافته علمی وجود دارند، از طریق تفسیر موجه حقوقی می‌توان این موارد را رفع کرد.

۲۴. اجرای مجازات‌های وضع شده در مورد مرتکبان دستبرد یافته علمی بیش از تشدید این مجازات‌ها یا افزایش متون قانونی در این خصوص کارساز و اثرگذار است.

۱۴. راهکارهایی برای کاهش سرقت یافته علمی

برای کاستن از میزان سرقت یافته علمی در ایران موارد زیر را می‌توان پیشنهاد کرد:

۱. اجرای دقیق قوانین مقررات موجود در آیین‌نامه‌های انضباطی دانشگاهی،
۲. اعمال دقیق کیفرهای قانونی و انتظامی برای اشخاصی که در اعمال این مقررات کوتاهی می‌کنند.
۳. تبیین مالک مادی و معنوی پایان‌نامه‌های دانشجویی به منظور ایجاد امکان طرح دعوای حقوقی یا کیفری مربوط.
۴. استفاده از نرم‌افزارهای همانندجو و الزامی کردن اعمال نتایج این نرم‌افزارها در رد یا پذیرش پایان‌نامه‌های دانشجویی و ترفیع یا ارتقای اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها.
۵. اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌های ملی و منطقه‌ای درباره مفهوم و انواع سرقت یافته علمی و عواقب و نتایج آن قانونی و اخلاقی آن.
۶. تسهیل امکان طرح دعوای حقوقی یا جزایی درخصوص سرقت یافته علمی.
۷. اختصاص شعبی از شوراهای حل اختلاف برای رسیدگی به دعوای خُرد مربوط به سرقت یافته علمی.
۸. «عمومی کردن» وصف حقوقی سرقت یافته علمی به منظور امکان دادن به دادستان برای طرح دعوای عمومی علیه مرتکبان سرقت یافته علمی.
۹. الزامی کردن اعلام نتایج دعوای مربوط به سرقت یافته علمی در روزنامه‌های ملی و محلی.
۱۰. ذیحق یا دینفع محسوب کردن دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی ایران برای طرح دعوای

سرقت یافته علمی در خصوص متون دانشگاهی که در این نهادها تولید شده‌اند.

۱۱. تبدیل نگاه قانونگذار ایران از «مجازات کننده» به «پیشگیرانه» که اثر آن کاهش موارد ارتکاب چنین رفتاری است.

در پایان گفتنی است اگر جلوگیری از سرقت یافته علمی ناشی از یک «تب گذرا» باشد، نه یک ضرورت پایدار اجتماعی، با فرو افتادن این حالت تب‌آلود، پیگیری هر راهکاری رنگ می‌بازد و نتیجه این رنگ‌باختگی «بازگشت دوباره تب» است و نیز اقدامات هیجانی و گذرا. از این رو، برای اثربخش بودن راهکارهای بالا، «استمرار» و «اقدام حداکثری» ضرورت دارد.

۱۵. فهرست منابع

الف) فارسی

۱. یونسی، ابراهیم، هنر داستان‌نویسی، تهران، نگاه، ۱۳۹۲ (فصل انتحال).
۲. آشوری، داریوش، فرهنگ علوم انسانی، انگلیسی به فارسی، تهران، نشر مرکز، ۱۳۷۴.

ب) انگلیسی

1. Bakhtiyari, Kaveh *et al.* (2014). Ethical and Unethical Methods of Plagiarism Prevention in Academic Writing. *International Education Studies*, (7) 7, 52-62.
2. Batane, T. (2010). Turning to Turnitin to fight plagiarism among university students. *Educational Technology & Society*, 13(2), 1-12.
3. Born, Apiwan D. (2003). How to reduce plagiarism. *Journal of Information Systems Education*, (14) 3, 223-224.
4. Bouville, Mathieu. (2008). Plagiarism: Words and Ideas. *Sci Eng Ethics*, 14, 311-322.
5. Bretag, Tracey; Mahmud, Saadia. (2009). Self-Plagiarism or Appropriate Textual Re-use?. *J Acad Ethics*, 7, 193-205.
6. Girard, Nancy J. (2004). Plagiarism: An ethical problem in the writing world. *Association of Operating Room Nurses. AORN Journal*, (80) 1, 13-15.
7. Halupa, Colleen; Bolliger, U. Doris. (2013). Faculty Perceptions of Student Self Plagiarism: An Exploratory Multi-university Study. *J Acad Ethics*, 11, 297-310.
8. Harris, R. (2012). Anti-plagiarism strategies for research papers. Retrieved from <http://www.virtualsalt.com/antiplag.htm>
9. Howard, R. M. (1999). Standing in the shadow of giants. Stamford, CT: Ablex.
10. Loadsman, John; Titus, Sandra; Anderson, Melissa. (2012). How to stop plagiarism. *Comment*, 481, 21-23.
11. Masic, Izet. (2012). Plagiarism in Scientific Publishing. *ACTA INFORM MED*, (20) 4, 208-213.

12. Selwyn, Neil. (2008). 'Not necessarily a bad thing ...': a study of online plagiarism amongst undergraduate students. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, (33) 5, 465-479
13. Talab, Rosemary. (2004). A Student Online Plagiarism Guide: Detection and Prevention Resources (and Copyright implications!). *TechTrends*, (48) 6, 15-18.
14. Walker, J. (2010). Measuring plagiarism: researching what students do, not what they say they do. *Studies in Higher Education*, 35(1), 41-59.
15. Wheeler, Debbie; Anderson, David. (2010). Dealing with plagiarism in a complex information society. *Education, Business and Society: Contemporary Middle Eastern Issues*, (3) 3, 166-177.
16. Wicker, Paul. (2007). Plagiarism: understanding and management. *The Journal of Perioperative Practice*, (17) 8, 372-379.
17. Zimerman, Martin. (2012). Plagiarism and international students in academic libraries. *New Library World*, (113) 5/6, 290-299.

پ) سایت‌های اینترنتی (آخرین بازدید ۱۳۹۵/۲/۲)

1. <http://www.oxforddictionaries.com/>
2. <http://dictionary.cambridge.org/>
3. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>
4. <http://www.britannica.com/>
5. <http://www.oxforddictionaries.com/>
6. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb>
7. http://wps.prenhall.com/hss_understand_plagiarism
8. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiaris>
9. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb>
10. http://wps.prenhall.com/hss_understand_plagiarism_1/0,6622,427065-,00.html
11. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb> 12. 12.
12. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>
13. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb>
14. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>
15. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>
16. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>
17. <http://isites.harvard.edu/icb/icb.do?keyword=k70847&pageid=icb>
18. <http://www.ox.ac.uk/student/academic/guidance/skills/plagiarism>

ت) قوانین و مقررات

۱. قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان» (مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱)،

۲. قانون مطبوعات (مصوب ۱۳۷۹/۱/۳۰)،

۳. قانون مجازات عمومی (مصوب ۱۳۱۰/۵/۱۰)،

سرقت علمی و قوانین و مقررات حاکم بر آن در ایران □ ۳

۴. قانون مجازات اسلامی، کتاب پنجم: تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده (۱۳۷۵/۳/۲)،
۵. آیین‌نامه انضباطی دانشجویان (مصوب جلسه ۳۵۸، مورخ ۷۴/۶/۱۴ شورای عالی انقلاب فرهنگی)،
۶. شیوه‌نامه اجرایی آیین‌نامه انضباطی دانشجویان (مصوب ۱۳۸۸/۳/۱۶ وزیر علوم، تحقیقات و فناوری و وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی)،
۷. قانون مقررات انتظامی و هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور (مصوب ۱۳۶۴/۱۲/۲۲)،
۸. قانون الحاق دو بند به ماده ۷ قانون مقررات انتظامی هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی کشور» (مصوب ۱۳۸۷/۱۱/۸).

Abstract

Theft scientific findings in a general sense to seize the words or ideas of others, whether in words and sounds, or in the form of shapes, designs and drawings, refers. Although the situation is not always clear for words and ideas.

To convey this concept, terms of scientific findings, including theft, plagiarism, plagiarism, plagiarism, theft of scientific findings, plagiarism / piracy art or ideas used, although the author as "robbery scientific findings" and considers more appropriate. However, to accept this as, in the present context, "robbed scientific findings", "stealing scientific findings" and "plagiarism" in one sense applies.

Keywords: intellectual property, plagiarism, theft of scientific findings, Iran

**Iranian Research Institute
for Information Science and Technology (Irandoc)**

Research projects:

Plagiarism and the Rules Governing It in Iran

**Analysis of the Current Situation
and Provide Solutions**

By:

Safar Beigzadeh

Spring 2016